

Riskiperusteisen lähestymistavan vaikutus asiakkaan tuntemiseen pankissa

Jarkko Koikkalainen

Haaga-Helia ammattikorkeakoulu

Tradenomi

Opinnäytetyö

2023

Tiivistelmä

Tekijä Jarkko Koikkalainen
Tutkinto Tradenomi
Opinnäytetyön nimi Riskiperusteisen lähestymistavan vaikutus asiakkaan tuntemiseen pankissa
Sivu- ja liitesivumäärä 32 + 3
<p>Riskiperusteisuus on tärkeä ja keskeinen aihe pankeissa. Se sisältyy asiakkaan tuntemisen prosesseihin ja toimintoihin. Riskiperusteisuus on yksi asiakkaan tuntemisen keskeisimmistä asioista. Tässä yhteydessä riskiperusteisuus tarkoittaa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskien arviointia kunkin asiakkaan kohdalla erikseen, minkä pohjalta tehdään seurantaa ja tarvittavia toimenpiteitä. Tässä opinnäytetyössä käsiteltiin riskiperusteisuuden vaikutusta asiakkaan tuntemiseen. Työn tarkoitus oli selvittää, mitkä asiat vaikuttavat asiakkaan tuntemiseen, ja miten ne näkyvät pankissa. Tämän lisäksi selvitettiin, millaisia toimenpiteitä pankeissa on käytössä tähän liittyen.</p> <p>Työn viitekehyksessä käsitellään peruskäsitteitä, vaikuttavia tekijöitä ja toimijoita asiakkaan tuntemisen ja riskiperusteisuuden taustalla. Ensiksi käsiteltiin rahanpesua ja terrorismin rahoittamista, sekä niiden estämisen keinoja pankeissa. Tämän jälkeen syvennyttiin keskeiseen sääntelyyn ja toimijoihin. Sääntelyyn kuuluu sekä EU-tasoinen sääntely, kuten myös kansallisella tasolla lait ja standardit. Keskeisiin toimijoihin ja viranomaisiin puolestaan kuuluvat esimerkiksi Financial Action Task Force, EU, Finanssivalvonta, sekä Rahanpesun selvittelykeskus. Tämän jälkeen keskityttiin riskiperusteisuuteen ja pankeissa tehtävään riskiarvioon, jossa käsiteltiin muun muassa sitä, millaisia toimia kohonneen rahanpesuriskin asiakkaat esimerkiksi vaativat pankissa.</p> <p>Opinnäytteen tutkimus toteutettiin kvalitatiivisen tutkimusmenetelmän avulla. Tutkimuksessa käytettiin teemahaastatteluja face-to-face-menetelmällä. Teemoja haastatteluissa oli yhteensä viisi kappaletta. Nämä teemat olivat rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen tausta, sääntely ja toimijat, riskiperusteisuuden vaikutus, asiakkaan riskitekijät ja riskiluokittelu, sekä riskiperusteisuuden haasteet. Kyseisistä teemoista käytiin haastattelut kolmen eri haastateltavan kanssa, joilla on kokemusta pankeissa työskentelystä erilaisista asiakkaan tuntemisen tehtävistä, sekä yhdellä haastateltavalla kokemusta on karttunut myös viranomaistyöskentelystä.</p> <p>Tutkimuksen tulos oli oletetusti sellainen, että riskiperusteisuus on haastava käsite jopa pankeissa. Tutkimuksesta myös selvisi, että pankit panostavat riskiperusteisuuden ja asiakkaan tuntemisen prosesseihin paljon. Esimerkiksi koulutuksien tärkeyttä painotettiin yhtenä tekijänä riskiperusteisuuden vaikutuksista. Riskiperusteisuus vaikuttaa asiakkaan tuntemiseen monilla tavoin, ja riskiperusteisuutta ei ajatella tyhjentyvänä listana asioista, joita voi tehdä tai tehdään, vaan pikemminkin kokonaisuutena taustalla, jota peilataan jatkuvasti asiakkaiden toimintaan yksilöllisesti. Haastateltavien vastaukset olivat melko yhtenäisiä tähän liittyen.</p>
Asiasanat Riskiperusteisuus, asiakkaan tunteminen, rahanpesu, terrorismin rahoittaminen, riskiarvio

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimuskysymykset, rakenne ja rajaukset	1
1.2	Aineiston keruumenetelmä	2
2	Rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen	3
2.1	Rahanpesu.....	3
2.2	Terrorismin rahoittaminen.....	4
2.3	Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen	5
3	Sääntely ja keskeiset toimijat.....	6
3.1	Financial Action Task Force (FATF)	6
3.2	EU	7
3.3	Rahanpesulaki	7
3.4	Finanssivalvonta	8
3.5	Rahanpesun selvittelykeskus	9
4	Asiakkaan tunteminen	10
4.1	Yritysassiakkaan tunteminen ja tuntemistiedot pankissa	10
4.1.1	Yrityksen tosiasiallinen edunsaaja	11
4.1.2	Poliittisesti vaikutusvaltainen henkilö.....	12
4.2	Yksinkertaistettu ja tehostettu tuntemisvelvollisuus	12
5	Riskiarvio ja riskiperusteisuus.....	14
5.1	Asiakkaan riskeihin vaikuttavat tekijät.....	15
5.2	Toimenpiteet kohonneen riskin asiakkaiden osalta.....	16
6	Asiantuntijahaastattelu	17
6.1	Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä ja teemahaastattelu	17
6.2	Haastateltavat ja teemat.....	18
6.3	Tutkimus	18
7	Johtopäätökset tutkimuksesta	25
7.1	Tutkimuksen luotettavuus.....	27
7.2	Jatkotutkimuksia.....	28
7.3	Oma oppiminen	28
	Lähteet.....	30
	Liitteet.....	33
	Liite 1. Teemahaastattelu ja asiantuntijahaastattelukysymykset	33
	Liite 2. Lyhenneluettelo.....	35

1 Johdanto

Pankeissa tärkeä osa koko asiakassuhdetta on asiakkaan tunteminen ja riskien arviointi. Lain mukaan pankeissa asiakkaat on tunnettava ja niiden riskit arvioitava. Asiakkaat tunnetaan säännöllisin väliajoin ja riskiperusteisesti tehdään tietoihin liittyviä valintoja, esimerkiksi, millaisia tietoja asiakailta kysytään. Asiakkaille tehdään tuntemiseen liittyviä toimenpiteitä koko asiakassuhteen ajan. Riskiarvion tulee olla kirjallinen ja dokumentoituna niin, että sitä voi tarkastella jälkikäteen ja sen voi esittää tarvittaessa valvovalle viranomaiselle. Pankkien prosesseja asiakkaan tuntemiseen liittyvissä asioissa ohjaa eri lait ja viranomaiset. Laissa puhutaan riskiperusteisuudesta ja riskien arvioinnista.

1.1 Tutkimuskysymykset, rakenne ja rajaukset

Tässä opinnäytetyössä tutkitaan riskiperusteisen lähestymistavan vaikutusta asiakkaan tuntemiseen pankin näkökulmasta.

Tutkimuksessa pääkysymys on valikoitunut seuraavasti:

- Miten riskiperusteisuus vaikuttaa asiakkaan tuntemiseen?

Aihetta syvennettiin muun muassa seuraavien alatutkimuskysymysten avulla:

- Mitkä tekijät vaikuttavat siihen, mitä tietoja asiakkaalta kysytään?
- Mitkä tekijät nostavat asiakkaan riskejä riskiperusteisen arvioinnin perusteella?
- Millaisia toimenpiteitä asiakkaan kohonnut riski aiheuttaa?

Työssä esitellään viitekehyksenä teoriaosuus, sekä itse tutkimus. Tämän jälkeen tarkastellaan tutkimuksen tulokset ja johtopäätökset. Lopuksi analysoidaan omaa oppimista tutkimuksen ajalta. Teoriaosuuden tarkoituksena on syventää lukijan ymmärrystä muun muassa rahanpesusta, asiakkaan tuntemisesta, alan keskeisistä toimijoista, sekä voimassa olevasta lainsäädännöstä, jotta itse tutkimus voidaan esitellä.

Työ toteutettiin kvalitatiivisen tutkimuksen avulla. Lisäksi työn tukena käytettiin asiantuntijahaastatteluita, joissa haastateltiin aiheen asiantuntijoita. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluinä. Asiantuntijat halusivat pysyä nimettömänä työssä.

Tutkimuksessa asiantuntijahaastattelusta saatuja tietoja on käsitelty läpi omassa kappaleessa. Ensimmäisessä asiantuntijahaastattelussa on kuitenkin käyty teoriaosuutta syvemmin läpi käytännönläheisesti, jotta kokonaiskuvaa ymmärrettäisi paremmin. Koska useat riskiperusteiseen arviointiin liittyvät tiedot ovat liikesalaisuuden alaisia, niin työssä ei perehdytä yksittäiseen yritykseen, vaan aihetta käsitellään yleisellä tasolla. Työssä käytetään avoimia lähteitä, mutta avoimien

lähteiden kautta saatavilla oleva tieto on rajallista. Tämä siksi, että valvova viranomainen ei julkista yksityiskohtia KYC-prosessista kovin tarkasti. Myöskään pankit eivät anna tarkkaa ja täyttä selostusta prosesseistaan estääkseen väärinkäytöksen mahdollisuudet prosesseihin liittyen. Työssä on rajattu tarkastelu pankin näkökulmasta yritysasiakkaisiin. Jos työhön olisi otettu lisäksi muita finanssilaitoksia tai esimerkiksi henkilöasiakkaita, olisi työ sisällöltään ollut liian laaja.

1.2 Aineiston keruumenetelmä

Tutkimuksen havaintoaineiston hankintaa voidaan tehdä empiirisessä tutkimuksessa kahdella tavalla: valmiista aineistoista ja itse keräämällä aineistoja. Valmiit aineistot ovat esimerkiksi tilastoja, arkistoja, aikaisempien tutkimusten materiaaleja, tai muita dokumenttiaineistoja. Itse hankittavissa havaintoaineistoissa tutkija kerää oman aineistonsa. Perusmenetelmiä ovat kysely, haastattelu, havainnointi ja dokumentit. (Tuomi 2007, 136–138.) Tässä tutkimuksessa sovelletaan haastatteluja. Kyseessä on nimenomaan teemahaastattelu, joka on yksi haastattelun muoto. Aiheen taustalla vaikuttavat valmiit aineistot, kuten lait, sekä erilaiset tietokannat, kuten Finanssivalvonnan verkkosivut ja julkaisemat dokumentit ja standardit. Tutkimuksen materiaali koostuu siis haastatteluista, jotka ovat toteutettu face to face- menetelmällä teemahaastatteluina. Teemahaastattelu valikoitui siitä syystä, että teemojen ympärillä on helppo keskustella haastateltavien kanssa, ja haastateltavat voivat nostaa tärkeitä asioita esille koko haastattelun ajan. Lisäksi tämä mahdollisti jatkokysymykset ja avoimen keskustelun. Toinen vaihtoehto olisi ollut esimerkiksi kysely, mutta siinä ei esimerkiksi jatkokysymyksille ja avoimille vastauksille olisi ollut tilaa. Tässä tutkimuksessa teemahaastattelu oli paras mahdollinen vaihtoehto. Teemahaastattelusta lisää työn kappaleessa 6.

2 Rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen

Rahanpesu on rikollista toimintaa, mikä on maailmassa suuri ongelma. Se usein yhdistetään myös terrorismin rahoittamiseen ja organisoituun rikollisuuteen. Rahanpesussa rikolliset pyrkivät piilottamaan rahojensa alkuperän ja näin ollen hävittämään todistusaineiston tapahtuneesta. Terrorismin rahoittaminen puolestaan on tekoa, jossa pyritään hävittämään rahan alkuperän sijaan loppukohde. Näillä on siis yhteistä se, että jollain tasolla rahan kulkua pyritään piilottamaan ja saada se vaikuttamaan lailliselta. Usein taustalla molemmissa on laillista liiketoimintaa, joka vaikeuttaisi rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen jälkien etsimistä. Rahanpesua ja terrorismin rahoittamista pyritään etsimään ja estämään mahdollisuuksien mukaan. Tähän liittyy myös paljon sääntelyä, joka velvoittaa eri toimijoita tekemään tiettyjä toimenpiteitä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen havaitsemiseksi. (Egmont Group s.a.)

2.1 Rahanpesu

Rahanpesulla tarkoitetaan toimia, joilla pyritään tehdä rikoksella hankitusta omaisuudesta (yleensä rahasta) laillisen näköistä. Rahanpesu on osa talousrikollisuutta, joka yhdistetään myös terrorismin rahoittamiseen. Toiminta ylittää usein kansainvälisiä rajoja, jonka takia sen valvominen ja sääntely on tärkeää. Rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen on tietoista ja rangaistavaa. (Poliisi s.a.)

Ympäri maailman, rahaa pestään erilaisten arvioiden mukaan noin 2-5% maailman BKT:sta. Kukaan ei tiedä tarkkaa summaa, jonka takia arviot ovat ainoa vertauskohde. Rahanpesuun liitetään usein myös muuta rikollista toimintaa, kuten ihmis-, huume-, ja asekauppaa, petoksia, lahjontaa ja korruptiota. (SAS s.a.) Rahanpesu on määritelty Rikoslain 32 luvun 6 §:ssä seuraavasti:

Joka 1) ottaa vastaan, käyttää, muuntaa, luovuttaa, siirtää, välittää, tai pitää hallussaan rikoksella hankittua omaisuutta, rikoksen tuottamaa hyötyä tai näiden tilalle tullutta omaisuutta hankkiakseen itselleen tai toiselle hyötyä tai peittääkseen tai häivyttääkseen hyödyn tai omaisuuden laittoman alkuperän tai avustaakseen rikoksentekijää välttämään rikoksen oikeudelliset seuraamukset taikka 2) peittää tai häivyttää rikoksella hankitun omaisuuden, rikoksen tuottaman hyödyn taikka näiden tilalle tulleen omaisuuden todellisen luonteen, alkuperän, sijainnin tai siihen kohdistuvat määräämistoimet tai oikeudet taikka avustaa toista tällaisessa peittämisessä tai häivyttämisessä tuomittava rahanpesusta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Yritys on rangaistava.

Rahanpesun toimintaperiaatteet on ymmärrettävä, jotta sitä voidaan tehokkaasti tunnistaa, ehkäistä ja vähentää. Käytännössä rahanpesu voidaan jakaa vaiheisiin: sijoitus, harhautus, ja palautus. Vaiheiden tarkoituksena on monimutkaistaa prosessia ja vaikeuttaa kiinnijäämistä.

Sijoitusvaihe on nimensä mukaisesti laittomien varojen sijoittamista. Tyypillisiä esimerkkejä tässä vaiheessa ovat esimerkiksi maksetut väärennetyt laskut, käteisellä maksaminen, pienten summien sumpliminen eri tileille, varojen rahastoiminen, sekä ulkomaisten tilien käyttö. Harhautusvaiheen tarkoitus on peittää varojen alkuperää ja omistusosuuksia. Siinä tehdään useita transaktioita, joilla pyritään harhauttamaan pankkeja ja viranomaisia varojen alkuperän piilottamiseksi. Kun

transaktioita on paljon, niiden jäljittäminen ja todentaminen hankaloituu. Palautusvaiheessa puolestaan laittomat varat palautetaan markkinoille laillisilta vaikuttavilla keinoilla. Pestyillä rahoilla esimerkiksi tehdään hankintoja yrityksiltä tai yksityishenkilöiltä, jolloin tekijät saavat omaisuutta itselleen ja liiketoiminta vaikuttaa lailliselta. (SAS s.a.)

2.2 Terrorismin rahoittaminen

Terroristi on henkilö, joka tekee väkivaltaista ja rikollista toimintaa. Terroristi voi olla yksittäinen tekijä tai se voi toimia osana terroristijärjestöä. Yksittäiset henkilöt voivat myös olla terroristijärjestöjen kanssa yhteistyössä olematta osa sitä, jolloin hänet voidaan katsoa terroristiksi. Yksittäisten henkilöiden uhkaa voi olla vaikeampi tunnistaa, sillä päätökset voivat olla nopeita ja teot eskaloitua nopeasti. Henkilöt voivat olla ulkoisten tekijöiden vaikutuksen alaisena esimerkiksi sosiaalisen median ja muun internetin kautta. Tai vastaavasti henkilön motiivit voivat olla omia. (FBI s.a.)

Suojelupoliisin mukaan Suomessa kansallinen terrorismin uhkataso on pysynyt viimevuosina samalla tasolla. Taso on kaksi, eli kohonnut. Kuolonuhreihin joutaneet terrori-iskut ovat vähentyneet 2010-luvun puolivälistä tähän päivään, mutta silti yksittäiset tekijät muodostavat huomattavan uhan terrorismiuhkalle myös Suomessa. Supon mukaan toistaiseksi iskuja on tapahtunut etenkin Yhdysvalloissa, Ruotsissa ja Norjassa. Vastaavanlainen uhka on olemassa myös Suomessa, ja Supo on jopa tunnistanut henkilöitä, joilla on motivaatio ja kyky tehdä iskuja. Suomessa uhkan muodostaa lähinnä radikaali-islamistiset ja äärioikeistolaiset terroristit. (Suojelupoliisi s.a.)

Terrorismin rahoittamisessa kerätään varoja terroristiseen toimintaan, esimerkiksi terrori-iskuun tai terroristiselle yhteisölle. Se voi tapahtua suoraan tai välillisesti esimerkiksi eri yritysten kautta. Se voi tapahtua sekä laittomien, esimerkiksi huume-, tai laittoman asekaupan rahoituksella. Terrorismin rahoittaminen voi tapahtua myös laillisten varojen kautta, usein lahjoitusten tai yritysten maksujen välityksellä. Terroristit tyypillisesti käyttävät samankaltaisia toimintatapoja kuin rahanpesijät välttääkseen viranomaisten huomion. Tällaisilla tavoilla pyritään myös piilottamaan rahoittajien ja sponsorien identiteetti ja tosiasiallinen edunsaaja. Terrorismin rahoittamiseen liittyvät transaktiot voivat olla myös liitoksissa rahanpesuun, jolloin rahanpesulla hankitut varat sijoitetaan suoraan tai välillisesti terroristiseen toimintaan. Nämä eivät kuitenkaan aina kulje käsi kädessä. Tyypillisesti terrorismin rahoittaminen tapahtuu pienemmillä summilla kuin rahanpesu. Lisäksi, kun terrorismin rahoittamista tehdään laillisten varojen kautta, näiden varojen jäljittäminen hankaloituu. Terroristit käyttävät pankkimaksujen sijaan myös historiasta tuttuja metodeja. Tällaisia ovat muun muassa kullin ja muun arvotavaran salakuljetus. Eli rahoittaja ostaa kultaa tai esimerkiksi merkkilaukkuja ja lähettää, tai kuljettaa niitä vastaanottajalle. Myös perinteisen käteisen kuljettaminen ei ole poissuljettua. Viime vuosina sääntelyn ja viranomaisten aktiivisen terrorismin torjumisen vuoksi, toimijat ovat enemmän tilastollisesti yksittäisiä tekijöitä kuin järjestäytyneitä organisaatioita. Tämä on

johtanut siihen, että terrorismiteot ovat yksinkertaisempia ilman laajan organisaationverkoston tukea. (Guernsey Financial Intelligence Unit s.a.)

2.3 Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen

Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen historia ulottuu Yhdysvaltain historiaan, kun laki Bank Secretary Act tuli voimaan 1970. Sen voidaan katsoa olevan ensimmäisiä yrityksiä vähentää rahanpesua. Siitä lähtien lakeja on kehitetty pyrkiä vastaamaan rahanpesun tehokasta estämistä. Terrorismin rahoittamisen estäminen puolestaan on tullut hieman myöhemmin mukaan, kun Financial Action Task Force perustettiin. FATF:n tehtäviä laajennettiin perustamisen jälkeen noin 12 vuotta myöhemmin Yhdysvaltain kuuluisan World Trade Center -terroriteon jälkeen. Kyseinen teko herätti kansainvälisesti huomiota, jolloin tiedettiin, että uhkaan on reagoitava vakavasti sekä Yhdysvaltain sisällä, että myös muualla maailmassa. (FBI s.a.)

Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen tarkoitus on lopettaa finanssijärjestelmän hyväksikäyttö. Tämän takia AML (anti-money laundering) ja CFT (counter-terrorist financing) toimet on otettu käyttöön. Rahanpesun ja terrorismin estämisen toimenpiteet ovat hyödyllisiä vain, jos koko maan AML/CFT-toimet ovat kattavia ja linjassa keskenään. (AVI 2021). Käytännössä pankin rooli rahanpesun ja terroristisen toiminnan estämisessä on tunnistaa esimerkiksi liiketoimien seuraamisen kautta indikaatioita mahdollisista rahanpesutapauksista tai terroristi-iskuista. Pankkien rahanpesun ja terrorismin estämistä ohjaa monet lait ja viranomaiset. Lakien tarkoituksena on tehostaa pankkien toimintaa talousrikollisuuden torjuntaa vastaan. Yksi tällaisista lakisääteisistä velvollisuuksista on esimerkiksi asiakkaan tunteminen, jossa asiakkaiden tietoja kerätään säännöllisesti, ja asiakkaan toimintaa seurataan koko asiakassuhteen ajan. Pankkien tulee prosessien yhteydessä myös tehdä asiakkaistaan yksilökohtainen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskien arviointi. (Suomen Asianajajaliitto 2017.)

3 Sääntely ja keskeiset toimijat

Pankkeja sääntelee monet lait ja toimijat sekä kansainvälisesti, että kansallisesti. Tällaisia ovat esimerkiksi kansainvälisellä tasolla Euroopan Unioni ja Financial Action Task Force, eli FATF. Kansallisella tasolla tästä säätelee rahanpesulaki. Lakien ja määräysten seuraamista pankeissa valvoo Finanssivalvonta. Sääntelyn noudattaminen on tärkeä osa koko maailman rahanpesun ja terrorismin estämisen kannalta. Voimassa olevaa sääntelyä ja suosituksia päivitetään trendien ja tarpeiden mukaan jatkuvasti, jotta koko finanssisektori ei kärsisi väärinkäytöksistä. Esimerkiksi FATF antaa suosituksia paljon, joihin tulee reagoida EU-tasolla, josta se valuu myös kansalliseen lainsäädäntöön. (Rahanpesu s.a.a.)

3.1 Financial Action Task Force (FATF)

Financial Action Task Force, eli FATF, on rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen vastainen toimintaryhmä. Se toimii Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön (OECD) alaisuudessa. FATF koostuu 37:stä jäsenvaltiosta, jotka sen toimintaa ohjaavat ja rahoittavat. FATF:n tehtävänä on kehittää ja suositella erilaisia toimenpiteitä jäsenmaissa. Organisaation tehtävä on myös seurata sitä, kuinka jäsenmaissa seurataan FATF:n tekemiä linjauksia. FATF:n jäsenmaa on suoraan sitoutunut noudattamaan näitä suosituksia, minkä lisäksi velvollisuus koskee myös säännöllisiä maatarkastuksia. (Finanssivalvonta s.a.a.)

FATF:n näkyvimpänä työnä pidetään listauksia valtioista, joihin se kehottaa jäsenmaitaan tekemään erilaisia toimenpiteitä. Tämän toimenpiteen tarkoitus on herättää listalla oleva maa toimiin, jotka auttavat rahanpesun ja terrorismin vastaisessa toiminnassa maailmanlaajuisesti. Näitä listauksia kutsutaan nimillä esimerkiksi grey list, sekä blacklist. ”Mustalla listalla” olevien valtioiden katsotaan olevan rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen ”turvasatamia”, mikä voi johtua esimerkiksi paikallisista lainsäädännöistä tai valvonnan puutteellisuuksista. ”Harmaalla listalla” puolestaan katsotaan olevan valtioita, joiden rahanpesuun liittyvät säädökset eivät ole tarpeeksi vahvalla tasolla, mutta niitä pyritään edistämään paremmiksi. (FATF s.a.)

Käytännössä FATF:n rooli rahanpesulain byrokratiassa on erittäin merkittävä. FATF antaa suosituksia, joihin EU:n on reagoitava. FATF:lla ei ole valtuuksia antaa kuin suosituksia. Tämä tarkoittaa sitä, että periaatteessa kyseisiä suosituksia ei ole pakko noudattaa, vaikka käytännön tasolla näin onkin. Käytännössä niitä noudatetaan kansallisesti, ettei jouduta FATF:n harmaalle tai mustalle listalle. FATF:n suositukset implementoidaan direktiiviin (ja tulevaisuudessa myös asetukseen), josta ne valuvat jäsenmaiden kansalliseen lainsäädäntöön. (Rahanpesu s.a.a.)

3.2 EU

Euroopan Unioni on loogisesti myös vahvasti mukana rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä. EU-ylläpitää rahanpesudirektiiviä, ja tulevaisuudessa myös rahanpesuasetusta. Direktiivin tarkoitus on suojata EU-valtioita ja näiden rahoitusjärjestelmiä, sekä ennaltaehkäistä terrorismin rahoittamista, ja itse terrorismia EU-alueella ja sen ulkopuolella. Direktiivi muun muassa velvoittaa ilmoitusvelvollisia laatimaan riskiarvioita asiakkaistaan, jotta riskisemmät osa-alueet tunnistettaisiin ja niitä valvottaisiin aktiivisemmin kohdentamalla resurssit oikein. Direktiivit pannaan täytäntöön kansallisella tasolla, esimerkiksi Suomessa on neljännen rahanpesudirektiivin pohjalta laadittu Rahanpesulaki. (Rahanpesu s.a.b.)

EU:n komissiolla on myös suuri rooli rahanpesun estämisessä. EU-komissio ylläpitää listaa valtioista, joiden AML/CTF, sekä KYC-prosesseissa on puutteita. Nämä valtiot ovat EU:n ulkopuolisia. Pankkien veloitetaan seuraamaan tätä kyseistä listaa, ja tehdä tehostetun tuntemisen toimenpiteitä, kun asiakkaalla on toimintaa, esimerkiksi maksuja, kyseisiin valtioihin. Komissio on katsonut, että kyseisissä maissa on suuret riskit rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen osalta, mikä on myös syynä sille, että niitä tulee seurata tarkemmin. (European Commission s.a.)

EU on myös tulevaisuudessa implementoimassa rahanpesuasetusta. Tämä tarkoittaisi sitä, että direktiivin ohelle tulisi asetus, joka sitoisi kaikkia jäsenmaita noudattamaan samoja säädöksiä tarkemmin. Tällä hetkellä direktiivi on suositus, joka voi näkyä kansallisella tasolla muun muassa pieninä eroina KYC-prosessissa. Tämä olisi tarkoitus yhdenmukaistaa, jotta KYC-prosessit olisivat joustavammat rajat ylittäessä. Se mahdollistaisi esimerkiksi valmiit KYC-paketit, joita yhtiöt voisivat käyttää huolehtimatta siitä, että eri maissa on pieniä eroja KYC:n osalta. (Finanssivalvonta 2021a.)

3.3 Rahanpesulaki

Suomessa paikallisesti rahanpesun estämistä ohjaa Rahanpesulaki (laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 28.6.2017/444). Rahanpesulaki määrittelee hyvin paljon, miten ilmoitusvelvollisten tulee huolehtia omista AML-, sekä KYC-prosesseista, ja mitä niiden vähintään tulee pitää sisällään. Sen tarkoituksena on lakia lainaten ”estää rahanpesua ja terrorismin rahoittamista, edistää tällaisen toiminnan paljastamista ja selvittämistä sekä tehostaa rikoksen tuottaman hyödyn jäljittämistä ja takaisinsaantia” (ResL 1:1§). Rahanpesulaki toimii perustana ilmoitusvelvollisten KYC-prosesseissa. Se määrittää myös paljon siitä, mitä tietoja esimerkiksi pankin pitää kysyä asiakkaasta. Esimerkiksi rahanpesulain 3 luvun 3§:ssa on muun muassa luettelo tiedoista, jotka täytyvät asiakkaasta säilyttää luotettavasti viiden vuoden ajan sen jälkeen, kun asiakassuhde on päättynyt.

Rahanpesulakia tulkitaan hyvin tarkasti ja laajalti pankeissa. Ohjeistuksia ja menettelytapoja muutetaan tarvittavin keinoin lain mukaisesti. Rahanpesulaki on erittäin laaja kokonaisuus, johon sisältyy paljon asioita, jotka tulee ottaa huomioon pankin jokapäiväisessä tekemisessä, mutta myös prosessien kehittämismielessä. Rahanpesulain mukaan pankkien tulee myös asiakkaan tuntemisen lisäksi laatia asiakkaistaan riskiperusteinen riskiarvio, jossa asiakkaiden riskitekijöitä punnitaan ja vertaillaan rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskeihin. Tätä kyseistä riskiarviota tulee päivittää säännöllisesti, mikä puolestaan taas aiheuttaa sen, että pankkien pitää seurata asiakkaidensa toimintaa jatkuvasti, jotta esimerkiksi mahdolliset rikokset voitaisiin tunnistaa ja paljastaa, sekä sen avulla saatu hyöty saada takaisin. (Rahanpesu s.a.a.)

3.4 Finanssivalvonta

Finanssivalvonta (tunnetaan myös nimellä Fiva) on keskeinen viranomaisen pankkialalla. Finanssivalvonnan toiminnasta on säädetty laissa. Sen tehtävänä on valvoa pankkien toimintaa, minkä lisäksi myös vakuutus- ja eläkeyhtiöitä, sijoituspalveluyrityksiä, rahastoja ja niiden hallinnollisia yhtiöitä, pörssiä, sekä arvopaperikeskusta. Fivan tarkoituksena on taata turvaa, sekä luottamusta finanssisektorilla. (Valtiovarainministeriö s.a.). Hallinnollisesti Fiva toimii Suomen Pankin alaisuudessa, mutta päätöksissään se on itsenäinen. Fiva saa rahoituksestaan noin 95% valvottaviltaan, ja loput noin 5% tulevat Suomen Pankilta. (Finanssivalvonta 2021b.)

Fivan tehtävät ovat säädetty Laki Finanssivalvonnasta 1 luvun 3§:n mukaisesti. Kyseisiä tehtäviä on lukumäärältään 21. Näihin sisältyy muun muassa finanssimarkkinoilla toimiville toimijoille toimilupien myöntämistä ja rekisteröimistä. Lisäksi se valvoo, että finanssimarkkinoilla toimivat toimijat noudattavat säännöksiä. Aiheeseen liittyen kuitenkin tärkeimpänä tehtävänä Fiva valvoo Rahanpesulain noudattamista, sekä sen nojalla annettuja säännöksiä ja määräyksiä. Fivalla on oikeus antaa valvottavilleen rangaistukseksi hallinnollisia sakkoja ja seuraamusmaksuja. Kyseiset rangaistukset johtuvat erilaisista asioista. Kyseiset sakot ja seuraamusmaksut eivät riipu siitä, onko teko tai tekemättä jättäminen tahallista, laiminlyömistä vai huolimattomuutta. Maksut voidaan myös osoittaa sekä yksityiselle henkilölle, että yritykselle. (Finanssivalvonta 2018.). Fivan määräämät maksut ovat julkista tietoa ja ne julkaistaan Fivan sivuilla. Esimerkiksi 28.2.2023 Fiva on määrännyt Ålandsbanken Abp:lle rikemaksun ”laiminlyönneistä johdannaissopimuksia koskevassa raportoinnissa”. (Finanssivalvonta 2023). Käytännössä Fiva siis valvoo esimerkiksi pankkeja ja niiden toimintaa aktiivisesti. Fiva tekee pankkeihin tarkastuksia, jotka voivat kestää hyvinkin pitkään. Esimerkiksi tapaus, jossa Fiva on tehnyt tarkastuksia Nordeaan ja Danske Bankiin. Kummankin pankin osalta huomattiin mittavia puutteita Venäjän rahanpesun estämisessä, mutta Fivan tarkastus venyi niin pitkäksi, että tutkinnat ehtivät vanhentua. Nordeaa saatettiin käyttää jopa massiivisessa Venäjän rahanpesuoperaatiossa vuosina 2012-2017. (Pietiläinen 2023.)

3.5 Rahanpesun selvittelykeskus

Rahanpesun selvittelykeskus on Keskusrikospoliisin alaisuudessa toimiva taho, joka hoitaa rahanpesun torjuntaan ja selvittämiseen liittyviä tehtäviä. Rahanpesun selvittelykeskus ottaa vastaan pankeilta ilmoituksia epäilyttävistä liiketoimista ja asiakkaista, jonka jälkeen he tutkivat kyseiset tapaukset omia metodeita ja prosesseitaan käyttäen. (Poliisi s.a.)

Rahanpesun selvittelykeskusta koskee laki rahanpesun selvittelykeskuksesta 445/2017. Lain mukaan sen vastuulle kuuluvat laajasti erilaiset tehtävät, kuten esimerkiksi ilmoitusten vastaanotto, yhteistyö viranomaisten, ilmoitusvelvollisten ja kansainvälisten järjestöjen kanssa, operatiivisten ja strategisten analyysien tekeminen, sekä varojen jäädyttäminen. Rahanpesun selvittelykeskus pitää myös rahanpesurekisteriä, joka on tarkoitettu rahanpesun ja terrorismin estämiseen, paljastamiseen ja selvittämiseen. Kyseessä on automaattisen tiedonkäsittelyn henkilörekisteri. Kyseisessä laissa on myös oma pykälä Rahanpesun selvittelykeskuksen oikeuteen saada, käyttää ja luovuttaa tietoja eri tahoilta rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämistä varten.

Pankkien on pakko tehdä ilmoitus Rahanpesun selvittelykeskukselle, kun epäilyttäviä liiketoimia tai asiakkaita havaitaan. Ilmoitus on tehtävä viipymättä. Kyseinen ilmoitus ei ole rikosilmoitus, eikä näitä kahta tule sekoittaa keskenään. Kyseinen ilmoitus Rahanpesun selvittelykeskukseen ei myöskään edellytä ilmoituksen tekijää tunnistamaan rikollisen toiminnan tunnusmerkkejä, vaan kuka vaan voi ilmoituksen tehdä. Ilmoitukseen tulee sisältää pankin keräämät tuntemistiedot asiakkaasta, jonka lisäksi ilmoitus vaatii kirjaamaan tietoja liiketoiminnan laajuudesta ja laadusta, omaisuuden määrän ja valuuttojen tiedoista, varojen alkuperästä ja kohteesta, sekä syystä, jonka takia pankin näkemyksen mukaan kyseessä oli epäilyttävä liiketoimi. (Finanssivalvonta s.a.b.)

4 Asiakkaan tunteminen

Asiakkaan tunteminen, eli KYC (Know Your Customer) on lakisääteinen vaatimus, joka velvoittaa ilmoitusvelvollista toimijaa keräämään ja käsittelemään asianmukaisia asiakkaan tuntemistietoja, eli KYC-tietoja. Tämä koskee muun muassa pankkeja, vakuutusyhtiöitä, sijoituspalvelua tarjoavia yhtiöitä, rahastoyhtiöitä, maksulaitoksia, sekä virtuaalivaluutan tarjoajia. KYC-tietoja pyydetään asiakassuhteeseen laajuuteen perustuen. (Finanssivalvonta s.a.c.)

Perustana tälle pidetään rahanpesulain 3 luvun 4§, jonka mukaan:

Ilmoitusvelvollisen on hankittava tietoja asiakkaansa ja tämän tosiasiallisen edunsaajan toiminnasta, liiketoiminnan laadusta ja laajuudesta sekä perusteista palvelun tai tuotteen käyttämiselle. Ilmoitusvelvollinen saa hyödyntää asiakkaasta tai tämän tosiasiallisesta edunsaajasta eri tietolähteistä saatavilla olevia tietoja asiakasta koskevan riskiarvion laatimiseksi ja ylläpitämiseksi, rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseksi sekä tässä laissa tarkoitetun ilmoitusvelvollisuuden ja selonottovelvollisuuden täyttämiseksi. Ilmoitusvelvollisen on kiinnitettävä erityistä huomiota tietolähteen uskottavuuteen ja luotettavuuteen.

KYC on tärkeä osa toimivaa liiketoimintaa. KYC-prosessilla turvataan sekä asiakkaan, että palvelua tarjoavan tahon asemaa, sekä varmistetaan, että liiketoimintaa harjoitetaan lainsäädännön puitteissa. Tämä pitää sisällään riittävän tietotason asiakkaiden liiketoiminnan laadusta, laajuudesta, markkina-asemasta, sekä perusteista sille, miksi asiakas kyseisiä tuotteita tai palveluita tarvitsee. Tuntemistietojen tulee olla ajan tasalla koko asiakkuussuhteen ajan. (OP Ryhmä s.a.a.). Asiakkaan tuntemisen toimenpiteisiin on kuuluttava asiakkaan tunnistaminen ja henkilöllisyyden todentaminen, edustajan tunnistaminen ja todentaminen, tosiasiallisen edunsaajan tunnistaminen, poliittisesti vaikutusvaltaisen henkilön tunnistaminen, liikesuhteen tarkoitus, sekä asiakassuhteen jatkuva seuranta. (Suomen Asianajajaliitto s.a.)

Käytännössä esimerkiksi pankeissa tämä tarkoittaa sitä, että asiakkailta pyydetään lain nojalla säännöllisesti asiakkaiden tuntemistiedot, jotka säilötään asianmukaisesti. Lähtökohtaisesti pankki pyytää kyseiset tiedot, jotta se pystyy tunnistamaan epätavallisen toiminnan ja poikkeavuudet, sekä reagoimaan niihin asianmukaisilla toimenpiteillä. (OP Ryhmä s.a.a.). Pankkeja kiinnostaa lakisääteisen velvollisuuden takia asiakkaan tuotteiden ja palveluiden käyttötarkoitus, jotta normaalia poikkeavaa käytöstä olisi helpompi huomata. KYC-tietojen keräämisellä mahdollistetaan lakisääteisten vaatimusten lisäksi myös asiakkaan yksilöllisten tarpeiden huomioiminen. Tämän lisäksi asiakkaiden henkilöllisyystiedot tulee todentaa. (Danske Bank s.a.a.)

4.1 Yritysassiakkaan tunteminen ja tuntemistiedot pankissa

Yritysassiakkailta, kuten henkilöasiakkailtakin, pyydetään tuntemistiedot, joita pidetään ajan tasalla koko asiakassuhteen ajan. Tämä johtuu eri syistä. Pankin on ensinnäkin täytettävä lainsäädännön vaatimat velvollisuutensa asiakkaan tuntemisesta rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen

estämisestä. Tämän lisäksi, pankin on oman liiketoiminnan kannalta ymmärrettävä asiakasta ja sen liiketoimia esimerkiksi kannattavuuden ja riskien takia. Tuoreet asiakastiedot turvaavat ilmoitusvelvollisen lisäksi myös asiakasta rikoksiin liittyviltä syiltä, joita voivat olla esimerkiksi erilaiset huijaukset, kalasteluhytykset, sekä identiteettivarkaudet (Nordea Finance s.a.)

Esimerkiksi Osuuspankki kysyy verkkosivujensa mukaan yrityksen omistajat ja tosiasialliset edunsaajat, edunsaajan ja hänen lähipiirinsä merkittävät julkiset tehtävät, yrityksen liiketoimintaan ja taloudellisiin tunnuslukuihin (liikevaihto, tase, henkilöstön lukumäärä), ja pankkipalveluiden tarkoitukseen liittyviä kysymyksiä. Yrityksiltä voidaan kysyä myös liikekumppaneiden tietoja, sekä kohde-markkinamaita. (OP s.a.b.). Tämän lisäksi pankki voi kysyä esimerkiksi arvioitua maksuliikennettä pankissa, verotustietoja, sekä yrityksen edustamiseen oikeutettujen henkilöiden tietoja. (Aktia s.a.). Danske Bankin sivujen mukaan yritysasiakkailta kysytään tuotteiden käytöstä, liiketoiminnan laajuudesta, ja taloudelliseen asemaan liittyvistä asioista. Heidän sivuillaan mainitaan myös, että pankin tulee tietää, kenen varoilla toimintaa tehdään. Tämän lisäksi pankki voi kysyä lisäkysymyksiä, jos sellaisia herää. Pankin tulee myös tunnistaa ja todentaa yhtiön edustajat ja tosiasialliset edunsaajat. (Danske Bank s.a.b.)

4.1.1 Yrityksen tosiasiallinen edunsaaja

Tosiasiallisen edunsaajan tunnistaminen on tärkeää esimerkiksi verotuksellisen läpinäkyvyyden, korruption, sekä talousrikollisuuden torjunnan kannalta. Ilman tosiasiallisen edunsaajan selvitystä teoreettisesti olisi mahdollista kiertää veroja tai pestä rahaa muun muassa vaikeiden omistusrakenteiden tai osakassopimusten kautta. Jos esimerkiksi omistaa eri maissa eri osuuksia lopullisesta yhtiöstä, niin ilman edunsaajan roolia kukaan ei tunnistaisi välttämättä henkilön edunsaajaroolia, jolloin hän ei sen puolesta jäisi kiinni veroviranomaisille. Tosiasiallisen edunsaajan rooli siis määräytyy sen mukaan, kuka saa lopullisen hyödyn. (OECD 2021.)

Lähtökohtaisesti jokaisella yrityksellä on yksi tai useampi tosiasiallinen edunsaaja, joka on aina ihminen. Tällöin esimerkiksi kuolinpesää tai yritystä ei voi pitää edunsaajana. Poikkeuksia toki on, esimerkiksi pörssiyhtiö, jolla ei ole edunsaajaa ollenkaan. Edunsaajaksi katsotaan henkilöä, joka omistaa yhtiöstä suoraan tai välillisesti toisen yhtiön kautta yli 25% yhtiön osakkeista, omistaa suoraan tai välillisesti toisen yhtiön kautta yli 25% yhtiön äänivallasta, tai muutoin käyttää tosiasiallista määräysvaltaa yrityksessä esimerkiksi osakassopimuksen tai roolinsa kautta. (Patentti- ja rekisterihallitus 2020.). Yrityksen tosiasiallinen edunsaaja tulee ilmoittaa Patentti- ja rekisterihallitukselle, joka tekee merkinnän rekisteriin. Jos mikään mainituista tosiasiallisen edunsaajan määritelmistä ei yhtiössä täyty, tällöin rahanpesulain mukaan edunsaajana pidetään yhtiön hallitusta tai vastuunalaisia yhtiömiehiä, toimitusjohtajaa tai muuta vastaavassa asemassa olevaa henkilöä. (ResL 1:5§).

4.1.2 Poliittisesti vaikutusvaltainen henkilö

Yrityksen tosiasiallinen edunsaaja (henkilö itse tai hänen lähipiirissään oleva henkilö) voi olla PEP-, eli poliittisesti vaikutusvaltainen henkilö. Rahanpesulain 3 luvun 13§:n mukaan:

Jos asiakas tai asiakkaan tosiasiallinen edunsaaja on tai on ollut poliittisesti vaikutusvaltainen henkilö, tällaisen henkilön perheenjäsen tai henkilö, jonka tiedetään olevan tällaisen henkilön yhtiökumppani: (26.4.2019/573)

- 1) ilmoitusvelvollisen ylemmän johdon on hyväksyttävä asiakassuhteen aloittaminen tällaisen henkilön kanssa;
- 2) ilmoitusvelvollisen on toteutettava asianmukaiset toimenpiteet saadakseen selvityksen sellaisen varallisuuden ja varojen alkuperästä, jotka liittyvät kyseiseen asiakassuhteeseen tai liiketoimeen; ja
- 3) ilmoitusvelvollisen on järjestettävä tehostettu jatkuva asiakassuhteen seuranta.

Henkilöä ei enää pidetä poliittisesti vaikutusvaltaisena henkilönä, kun hän ei ole toiminut merkittävässä julkisessa tehtävässä vähintään vuoteen

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että jos asiakas tai asiakasyrityksen tosiasiallinen edunsaaja on PEP, täytyy tätä seurata tehostetusti.

4.2 Yksinkertaistettu ja tehostettu tuntemisvelvollisuus

Rahanpesulain 3 luvun 4§ käsittää yksinkertaistetun asiakkaan tuntemisvelvollisuuden. Kyseisen lain mukaan riskiarvion perusteella, jos ilmoitusvelvollinen katsoo, että asiakkaaseen tai yksittäiseen liiketoimeen kohdistuu vähäinen riski, voidaan soveltaa yksinkertaistettua tuntemisvelvollisuutta. Tätä ei kuitenkaan saa noudattaa, jos kyseisessä asiakkaassa havaitaan epätavallisia tai epäilyttäviä liiketoimia. Yksinkertaistettu tuntemisvelvollisuus ei kuitenkaan vapauta velvollisuudesta tehdä tuntemisen toimenpiteitä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että asiakkaalta voidaan kysyä riskiperusteisesti vähemmän tietoja. Finanssivalvonta antaa listauksen tilanteista, joissa asiakkaan kohdalla voidaan noudattaa yksinkertaistettua tuntemismenetelmää. Tällaisia asiakkaita ovat muun muassa kotimaiset viranomaiset, tai siihen rinnastettavat tahot, kuten kunnat, Kela, tai Suomen Pankki. Lisäksi esimerkiksi kotimaiset pörssiyhtiöt ovat tällaisia yhtiöitä, joiden osalta voidaan noudattaa yksinkertaistettua tuntemisvelvollisuutta. Yksittäisistä tuotteista, joiden osalta voidaan noudattaa yksinkertaistettua tuntemista, ovat muun muassa lakisääteiset työeläkevakuutukset, sekä eläke-etuutena tarjottavaa eläkejärjestelyä. (Finanssivalvonta 2013.)

Rahanpesulaissa on säädetty asiakkaan tehostetusta tuntemisestä 3 luvun 10§:n mukaisesti. Asiakkaan tuntemisen prosessit täytyy suorittaa tehostetusti, käytännössä erityisen tarkasti, kun asiakkaaseen, sen palveluun, tuotteeseen tai toimintaan liittyy kohonnut rahanpesun tai terrorismin rahoittamisen riski. Tehostetun tuntemisvelvollisuuden aiheuttaa myös asiakkaan liittymäkohta valtion, jossa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen toimet eivät ole kansainvälisten suositusten

mukaiset. Tehostetun tuntemisen toimenpiteet siis edellyttävät enemmän selvittelyä asiakkaan toimintaan liittyen. Tällaiset asiakkaat pitävät myös pysyä jatkuvassa seurannassa. (Finanssivalvonta, 2013.)

Rahanpesulain mukaan esimerkkejä tapauksista, jossa tehostetun tuntemisen toimenpiteet ovat pakollisia ovat muun muassa asiakassuhteen solmiminen ilman henkilökohtaista tapaamista, asiakkaana toimii poliittisesti vaikutusvaltainen henkilö, hänen perheenjäsenensä tai läheinen yhtiökumppani, ETA-rajat ylittävä kirjeenvaihtajapankkisuhde tai vastaava liikesuhde, sekä ilmoitusvelvollisen oman riskiarvion perusteella arvioitu asiakas. Käytännössä kuitenkin tehostetun tuntemisen tarkoituksena on pitää tarkempaa seurantaa asiakkaille, joilla on korkeampi riski. Tämä siksi, että mahdolliset rikolliset olisivat nopeammin ja helpommin tunnistettavissa. Tehostetun tuntemisen prosessiin voi sisältyä esimerkiksi henkilötietojen vahvistamista passikopion avulla, rahan alkuperäisyyden selvittämistä tarkemmin, sekä liiketoimien tarkoituksen tai liikesuhteiden luonteiden tarkempaa valvontaa. (Comply Advantage 2023.)

5 Riskiarvio ja riskiperusteisuus

Rahanpesulain mukaan pankkien tulee laatia asiakkaistaan riskiarvio. Laki vaatii asiakassuhteiden riskiperusteista arviointia ja asiakkaan tuntemisvelvollisuuksien riskiperusteista noudattamista koko asiakassuhteen ajan. Tämän tarkoituksena on, että pankit ymmärtäisivät arvioidensa kautta, miten eri tuotteita ja palveluita voisi käyttää hyväksi rahanpesuun tai terrorismin rahoittamiseen. Toinen tavoite tällä on myös pyrkiä tunnistamaan tilanteet ja ehkäistä itse pankkia joutumasta välikädeksi rahanpesuun tai terrorismin rahoittamiseen. Pankin kannalta tällaisten tilanteiden tunnistaminen on tärkeää, jotta pankin on mahdollista suorittaa tarvittavat toimenpiteet riskien minimoimiseksi esimerkiksi tunnistamalla omiin tuotteisiin ja yleisiin trendeihin liittyvät riskit. Tällä on myös yhteiskunnallinen vaikutus, sillä pankit ovat hyvinkin keskeisessä roolissa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä kansainvälisesti. (AVI 2021.)

Riskiperusteisuus myös auttaa pankkeja resurssoinnissa. Asiakkaisiin, joihin kohdistuu suurempi riski, voidaan kohdistaa enemmän resursseja. Riskiperusteisuudella pyritään muuttamaan kaavaa, jolla kaikilta asiakkailta pyydettäisi aina samat tiedot. Tämä siksi, että asiakkaat ovat erilaisia ja niiden käyttäytyminen on liiketoimiensa puolesta hyvinkin erilaista. Yhtiö voi olla esimerkiksi pelkästään kotimaisilla markkinoilla, kun toinen voi olla maailmanlaajuinen. Lisäksi yhtiömuodoissa on myös paljon eroja keskenään. On loogista, että esimerkiksi asunto-osakeyhtiön käyttäytyminen ja liiketoimet ovat hyvin erilaisia kuin osakeyhtiön. Riskiperusteisuus siis helpottaa pankkeja usealla eri tavalla. Keskittämällä enemmän resursseja kohonneiden riskien omaaviin asiakkaisiin voidaan ennaltaehkäistä rikollista toimintaa, jonka lisäksi myös täyttää lain vaatimat määräykset helpommin kuormittamatta omaa liiketoimintaa. Kun asiakkaat ovat erilaisia keskenään ja kaikille tulee tehdä riskiperusteinen arvio, näkyy se työntekijälle myös monipuolisuutena. Työntekijä ei välttämättä koe tekevänsä pelkästään samanlaista työtä jatkuvasti, vaan pikemminkin monipuolisempaa vaihtuvuutta. Tämä puolestaan vaikuttaa työntekijän motivaatioon tehdä samaa työtä pidempään. Työntekijällä on myös melko suuri vastuu riskejä arvioidessa. Vaikka pankeissa on hyvät ohjeet ja koulutukset työntekijöille, jäävät kuitenkin lopulliset arviot ja valinnat työntekijöille itselleen. Riskiperusteisuus toisaalta myös auttaa siinä suhteessa, että resurssointia voi suunnata pankissa paremmin, ja aikaa käyttää niihin asioihin, jotka sitä vaativat. Tämä loogisesti on myös kustannustehokkaampaa. (Veriff 2022.)

Riskiperusteisen arvion muoto tai tapa, jolla se on tehty, ei ole säädetty tarkasti. Sen kuitenkin tulee olla kirjallisesti tehty, jotta rahanpesulain mukaiset toimet voidaan todistetusti osoittaa suoritetuksi esimerkiksi valvovalle viranomaiselle. Riskiarvio ei myöskään voi olla sama useille eri asiakkaille, vaan jokaisen kohdalla tulee tapauskohtaisesti arvioida omat riskinsä. Valmiita malleja voi kuitenkin käyttää erilaisina pohjina.

Riskiarvion laajuus määräytyy riskiperusteisesti ja tapauskohtaisesti kunkin asiakkaan kohdalla. Siinä tulee huomioida muun muassa toiminnan luonne, laajuus, sekä arvioida tuotteet ja palvelut, sekä muut mahdolliset riskitekijät. Näiden perusteella asiakkaan voi luokitella esimerkiksi eri riskiluokkiin, jossa pienen riskin omaavan asiakkaan kohdalla voidaan noudattaa yksinkertaista tuntemisvelvollisuutta (ResL 3:8§.), kun taas suuremman riskin asiakkaan omaavan kohdalla tulee noudattaa tehostetun tuntemisen toimenpiteitä (ResL 3:10§.)

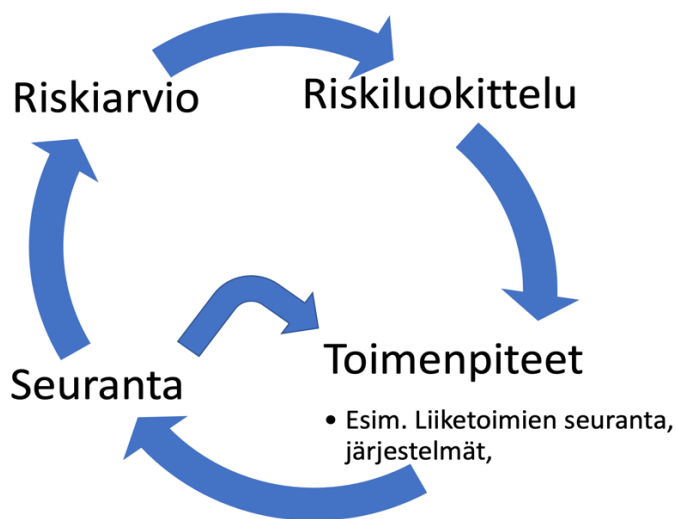
5.1 Asiakkaan riskeihin vaikuttavat tekijät

Asiakkaan riskeihin vaikuttavat monet eri tekijät. Ei ole olemassa yhtä tekijää, joka automaattisesti tekee asiakkaasta enemmän tai vähemmän riskisen, vaan kokonaiskuva vaikuttaa eniten. Kuitenkin on olemassa tiettyjä tekijöitä, jotka voivat indikoida korkeampaa tai alhaisempaa riskiä.

Finanssivalvonta on listannut esimerkkitalanteita ja tapauksia tilanteista, joita voi ottaa huomioon riskikartoituksessa. Nämä on jaettu kolmeen osaan. Asiakkaaseen liittyvät piirteet, maa- ja vastapuoliriskit, sekä ulkoistetut toiminnot. Asiakkaisiin liittyviin piirteisiin Fiva on listannut muun muassa PEP-henkilön kanssa aloitetun toiminnan, jossa tulee noudattaa tehostettua tuntemista. Viranomaisista mainitaan listassa, että niiden osalta voidaan puolestaan noudattaa yksinkertaistettua tuntemismenettelyä. Listalla mainitaan myös, että jos asiakkaan omistusrakenne on monimutkainen, tulee asiakkaan tuntemiseksi hankkia tarpeeksi tietoa tosiasiallisesta edunsaajasta, omistusketjun muista yhtiöistä, sekä se vaatii tiivistä seurantaa. Listalla on myös mainittu toimialat. Toimialojen osalta tulee olla erityisen tarkka, jos asiakas toimii toimialueella, tai välikätenä toimialueelle, jossa on tavattu poikkeuksellisen paljon harmaan talouden merkkejä. Maa- ja vastapuoliriskit ovat myös keskeisessä roolissa. Etenkin ulkomaanmaksut, jotka suoritetaan valtioihin, jotka ovat pakotteiden kohteena, vaativat paljon seurantaa, ja saattavat vaatia jopa ylemmän tason hyväksyntää. Asiakkaiden liiketoiminta (esimerkiksi maksut) myös valtioihin, joissa on puutteelliset rahanpesun ja terrorismin estämisen tavat ja standardit, ovat myös erityisen valvonnan kohteena. Tällaiset asiakkaat vaativat tehostettua tuntemista. Viimeisenä Fivan standardin listalla ovat ulkoistetut toiminnot. Tämän kohdalla todetaan, että ulkoistetut tahot, jotka tekevät pankeille asiakkaan tuntemiseen liittyviä toimenpiteitä, ovat kuitenkin pankin vastuulla. Lisäksi kaikki ulkoistukseen liittyvät määrittelyt ja rajaukset tulevat näkyä ulkoistussopimuksessa, sekä molempien osapuolten ohjeissa. Riskeihin vaikuttavat tekijät voivat olla myös muutoksia asiakkaan tavanomaisessa toiminnassa. Tällaisia voivat olla esimerkiksi uudet tuotteet, järjestelmämuutokset, sekä uudet omistusrakenteet. (Finanssivalvonta 2013.)

5.2 Toimenpiteet kohonneen riskin asiakkaiden osalta

Lakien ja Finanssivalvonnan ohjeistuksen perusteella voidaan sanoa, että jos pankissa todetaan syystä tai toisesta, että asiakkaalla on kohonnut rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riski, tulee tällöin noudattaa kussakin toimijassa tehtyjä ohjeistuksia. Kuten aiemmin mainittu, kohonneen riskin omaavista asiakkaista tulee tehdä rahanpesulain mukaisesti tehostettu tunteminen. Siihen sisältyy normaalia enemmän pyydettyä tietoa asiakkaalta, sekä jatkuvaa seuranta ja tietojen päivittämistä. Tilanteesta riippuen asiakkaalta voidaan kysyä erilaisia lisäkysymyksiä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että riskejä arvioidaan pankeissa hyvinkin paljon. Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen ei ole nopeitempista toimintaa, sillä aikaa vie myös pankissa ennen ilmoitusta tehtävät lisätietopyynnöt ja muut tarvittavat lisäselvitykset. Tästä indikoi Fivan verkkosivuilla löytyvät ohjeet rahanpesuilmoituksesta. Tämän lisäksi aikaa menee oletettavasti huomattavan paljon myös Rahanpesun selvittelykeskuksessa, jossa voidaan konsultoida myös kansainvälisiä rajoja ylittäviä tahoja, kuten muiden maiden viranomaisia. Tämän jälkeen vasta päästään harkintaan, että onko oikeasti jotain laitonta asiakkaan toiminnassa tapahtunut, vai onko kyseessä normaalia liiketoimintaa. (Finanssivalvonta s.a.b.).

Kuva 1 Riskiperusteinen arviointi (Finanssivalvonta 2013 mukailten)

Yllä olevassa kuviossa on havainnollistettu prosessi asiakkaan tuntemiseen, riskiperusteisuuteen, ja seurantaan liittyen. Kyseinen kuvio esittää esimerkinomaisesti, miten kyseiset toimet vaikuttavat pankin toimintaan. Kuvio havainnollistaa helppolukuisesti prosessien kulun esimerkitapauksessa.

6 Asiantuntijahaastattelu

Tutkimus toteutettiin asiantuntijahaastatteluina, jotka toteutettiin teemahaastatteluina. Asiantuntijahaastattelussa haastateltiin kolmea henkilöä. Laadullisessa tutkimuksessa ei tarvitse olla lukumäärältään useita haastatteluita, vaan haastatteluihin pyritään luomaan sisällön näkökulmasta syvällisempää dataa.

6.1 Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä ja teemahaastattelu

Haastattelu on erinomainen aineistonkeruumenetelmä, joka sopii hyvinkin erityylyisiin tilanteisiin ja tutkimuksiin. Yksi suurimmista hyödyistä haastattelussa on mahdollisuus ohjata tilannetta ja tutkimusta suuntaa, johon itse haluaa. Haastateltavalta voi kysyä jatkokysymyksiä ja vastausten taustoilta löytyviä syitä ja selityksiä vastauksille, jotka eivät välttämättä esimerkiksi kirjallisista kyselyistä löytyisi. (Hirsjärvi & Hurme 2022.)

Haastattelu on myös hyvin joustava menetelmä. Haastateltava voi aina korjata väärinkäsitykset ja tarpeen mukaan selittää asiat yksinkertaisemmin keskustelun yhteydessä. Kysymykset voidaan esittää siinä järjestyksessä, kun luonnollisimmalta tuntuu, ja niitä voi muovata omien preferenssien mukaisesti tilanteen mukaan. Haastattelua ei myöskään koeta tietokilpailuksi, vaan ideana on saada mahdollisimman paljon tietoa halutun aiheen ympäriltä. Tämä on myös osasy sille, miksi teemahaastattelussa haastateltava on saanut aiheet tai kysymykset etukäteen, jotta niihin voi tutustua ennen haastattelua. Tämä helpottaa myös koko haastattelutilannetta, kun molemmat osapuolet tietävät valmiiksi, mistä on kyse. Haastattelun hyötynä on mainittava myös ehdottomasti se, että haastattelun aikana muistiin voidaan myös kirjoittaa itse asian lisäksi se, miten asiat on ilmaistu. Näihin kuuluvat muun muassa painotukset ja tavat, kuinka asiat on tuotu esille. Tämä lisäksi haastateltavien valinnan etu on siinä, että haastateltaviksi voidaan valita henkilöt, joilla on tiettävästi tietoa ja kokemusta aihepiirin ympäriltä. Verrattuna esimerkiksi kyselyihin tämä on myös huomattava etu, sillä vastausprosentti voi jäädä melko pieneksi, eikä kyselyillä välttämättä saa lisäarvoa tutkimukseen, kuten haastattelun avulla. (Tuomi & Sarajärvi 2018.)

Työssä valikoiduttiin käyttämään teemahaastattelua. Teemahaastattelu ei ota kantaa haastattelun laajuuteen tai siihen, kuinka tarkasti asioita tarkastellaan tutkittavasta aiheesta. Teemahaastattelun periaate on, että edetään tiettyjen teemojen mukaan, eikä kiinnitä haastattelua liikaa tiettyjen kysymysten yksityiskohtiin. Teemahaastattelun etuna on se, että haastateltava saa tuoda omat näkemyksensä vapaasti esiin sen sijaan, että haastattelijan tulisi osata kysyä tarkasti oikeat kysymykset. Se siis asettaa haastateltavan henkilön asemaan, jossa voi vapaasti tuoda asioita esiin siitä näkökulmasta, jotka itse katsovat olevan oleellisia ja tärkeitä. Haastattelu siis etenee teemojen ympärillä vapaamuotoisemmin. (Hirsjärvi & Hurme 2022.)

6.2 Haastateltavat ja teemat

Tutkimuksessa haastateltiin kolmea henkilöä, jotka on nimetty kirjaimin A, B ja C. Haastateltava A on toiminut lakimiehenä rahanpesun torjuntatehtävissä viranomaisessa, sekä pankissa. Haastateltava B on toiminut eri pankeissa KYC:iin liittyvissä tehtävissä, jotka sisältävät myös kehittämistä prosesseihin liittyen. Haastateltava C on pankissa KYC-toimihenkilönä. Haastateltavat ovat siis valittu tarkkaan aiheen ympäriltä. Haastateltava A on syventänyt teoriaosuuden viitekehystä, jotka esitellään alkuun syventämään taustalla vaikuttavia aiheita. Haastattelut julkaistaan nimettömänä haastateltavien pyynnöstä.

Kyseiset haastateltavat valikoitui siitä syystä, että heillä on vahva tietotaito ja käytännön kokemus aiheesta. He osaavat kertoa, mitä riskiperusteisuus on, ja miten se näkyy käytännön tasolla. He ovat pankissa töissä, mikä myös auttaa pankin näkökulman tarkastelua. Lisäksi heiltä saa näkemyksiä eri pankeista, joka voi auttaa myös hahmottamaan laajemmalla skaalalla riskiperusteisuutta. Substanssiosaaminen ja prosessien parissa työskentely on arkipäivää kyseisille henkilöille, jonka takia haastateltavat on valittu.

6.3 Tutkimus

Tutkimuksessa on 5 eri teemaa. Teemojen haastattelukysymykset löytyvät liitteestä 1 työn lopusta. Tutkimus koostuu siis viidestä eri teemasta, joista on keskusteltu haastateltavien kanssa. Haastattelut etenevät teemoittain järjestyksessä. Teemat ovat seuraavat:

1. Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen taustaa
2. Sääntely ja toimijat
3. Riskiperusteisuuden vaikutus
4. Asiakkaan riskitekijät ja riskiluokittelu
5. Riskiperusteisuuden haasteet

Tutkimus alkaa ensimmäisellä teemaosuudella. Ensimmäinen teema on rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen tausta. Kyseinen teemaosuus on kokonaan haastateltava A:n antama, sillä hänellä on oletettavasti vahvin osaaminen ja kokemus alan taustoista. Tällä teemalla pyritään syventämään myös teoriaosuutta ja ymmärrystä työn taustoista.

Haastateltavan mukaan rahanpesua ja terrorismin rahoittamista tehdään maailmanlaajuisesta BKT:stä 5-6%, eli valtava määrä. Hänen mukaansa on mahdoton arvioida, kuinka paljon kussakin ilmoitusvelvollisessa sitä tehdään, mutta valitettavasti kaikissa ilmoitusvelvollisessa rahanpesu ja

terrorismin rahoittaminen ovat läsnä. Esimerkiksi tiliä hyödynnetään usein rahanpesussa ja se on siten erittäin haavoittuvainen tuote rahanpesun torjuntaa ajatellen.

Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen asiantuntijan mukaan ilmoitusvelvolliset eivät ole ainoita, jotka valvovat tarkasti asiakkaiden käyttäytymistä. Näiden lisäksi viranomaiset tekevät omalla tekemisellään valvontatyötä, eli siinä vaiheessa, kun on tehty esirikos, josta joku on saanut rikoshyötyä, on tapahtunut, niin viranomaisetkin lähtevät rahaa jäljittämään omilla keinoillaan. Näin toimii muun muassa verottaja, esitutkintaviranomaiset, tulli, sekä poliisi. Tietysti ilmoitusvelvollisten iso joukko pyrkii rahanpesulain mukaisin keinoin ja toimivaltuuksin keräämään sellaistaikin tietoa, mitä ei välttämättä asiakassuhteessa, ainakaan kaikissa, olisi välttämätöntä kerätä. Rahanpesulaki antaa oikeuden, sekä velvollisuuden kerätä tiedot, joiden avulla pyritään rahanpesua torjumaan. Eli rahanpesun ja terrorismin estämisen pääasiallisia keinoja asiantuntijan mukaan ovat datan keräys, monitorointi, erilaiset transaktioiden monitorointiin liittyvät tutkinnat ja selvittäminen. Lisäksi toki ilmoittaminen Rahanpesun selvittelykeskukselle epäilyttävistä liiketoimista. Heidän tehtävänänsä on tutkia, että onko kyseisen asiakkaan kohdalla tarve jatkotutkinnoille. Rahanpesun selvittelykeskuksen esitutkinnan jälkeen asia siirtyy syyteharkintaan. Muita hallintakeinoja ovat esimerkiksi asiakkaan tunteminen ja tehostettu tunteminen, asiakkaan tilanteen seuraaminen useammin, tai tiettyjen tuotteiden tai palveluiden rajaaminen kokonaan pois asiakkaan käytöstä. Viimeisenä toki myös irtisanominen, mutta se ei ole ensimmäisenä vaihtoehtona.

Tosiasiallinen edunsaaja on tärkeä osa asiakkaan tuntemista. Lähtökohtaisesti edunsaajalla on merkittävä omistusosuus, eli yli 25%, jonka on katsottu olevan riittävän paljon siihen, että voi yrityksessä päätöksiä tehdä, tai niistä hyötyä. Haastattelun mukaan tosiasiallisen edunsaajan tunnistaminen ei ole tärkeää kuitenkaan ainoastaan siitä syystä, että selvitetään, kuka saa taloudellista hyötyä rahanpesun tai terrorismin rahoittamisen kautta yhtiössä. Tosiasiallisen edunsaajan selvittäminen on tärkeää myös siitä syystä, että yrityksen tosiasiallinen edunsaaja on todennäköisesti tietoinen, jos kyseisen yhtiön kautta pestään rahaa.

Toinen teema on sääntely ja toimijat. Tämän teeman tarkoituksena on käsitellä sääntelyä ja toimijoita alalla käytännön tasolla niin, että ne ovat helposti ymmärrettävissä suuren kokonaisuuden keskellä. Tästä teemasta keskusteltiin haastateltavien A ja C kanssa.

Haastateltava A avaa sääntelybyrokratiaa ja FATF:n osuutta. Hyvin usein kaikki lähtee liikkeelle siitä, että FATF antaa suosituksen, kyseessä on siis suositus, sitä ei ole sinällään pakko noudattaa, koska FATF on OECD:n alla toimiva hallitusten välinen toimielin, ja FATF:lla ei ole mandaattia antaa kuin suosituksia. Käytännössä kuitenkin FATF:n suosituksia noudatetaan, koska sitten kun FATF tekee jäsenmailleen ja ei-jäsen mailleen tarkastuksia, ja siinä käy ilmi, että joku maa ei noudata FATF:n antamia suosituksia, niin he saattavat joutua harmaalle tai jopa mustalle listalle.

Käytännössä siis FATF antaa suosituksen EU:lle, jossa noudatetaan omia toimintamalleja, josta se valuu direktiiviin ja ehkä tulevaisuudessa myös asetukseen. Sieltä se sitten valuu kansalliseen lainsäädäntöön, josta kansallisen lain mukaan ilmoitusvelvolliset alkavat sitä noudattamaan. Toki, EU:lla on ollut myös omiakin aloitteita, eli EU:n puitteissa on myös mahdollista, että päätetään tiukentaa jotain kohtia. Mutta yleensä perusta lähtee FATF:n suosituksista. Ja käytännössä niitä suosituksia noudatetaan.

Säätelyn osalta haastateltavat avaavat kansallisia eroja. Esimerkiksi Suomessa rahanpesulaissa on listattuna erikseen vahinkovakuutus, joka ei ole direktiivissä tai FATF-suosituksissa. Eli vahinkovakuutustoimijat ovat ilmoitusvelvollisia, joka on Suomen kansallista lainsäädäntöämme. Sen lisäksi meillä on monissa maissa eroja, esimerkiksi joissain ei tarvitse tosiasialliselta edunsaajalta henkilötunnusta, tai passikopiota, joissain maissa passikopion luovuttaminen on jopa kiellettyä. Tällaisia pikku eroavaisuuksia meillä on. Ja monissa muissakin maissa on kansallisia eroavaisuuksia. Tämä sitten aiheuttaa haasteita isoille toimijoille, jotka toimivat globaalisti, kun eri maiden lait kohtaavat. Sen takia asiantuntija haluaisi rahanpesuasetuksen, jota tulisi noudattaa kaikissa maissa sellaisenaan. Se poistaisi tällaiset erilaisuuden kirjat jäsenmaissa. Vaihtuvia nyansseja on muitakin. Esimerkiksi haastatteluhetkelläkin on vireillä viimeisin rahanpesulaki, joka on mennyt eduskunnassa läpi, jossa korjataan muutamia asioita, jotka Suomessa on direktiiviin verrattuna poikkeavia. Esimerkiksi Suomessa on ollut niin, että PEP on ollut valtion kokonaan omistaman yhtiön toimiva johto. Tämä tullaan muuttamaan niin, että valtion enemmistöomisteisen yhtiön johto tulee PEP-roolin omaaviksi, jolloin se vastaa direktiiviä. Kyseisessä rahanpesulain uudistuksessa oli muitakin pieniä eroavaisuuksia, mitkä on ollut eri tavoin direktiivissä, mutta nyt ihan pian ne tulevat olemaan yhtenevät meillä direktiivin kanssa. Kyseinen laki ei ole vielä allekirjoitettu presidentin toimesta. Tämän tyyppisiä asioita viilataan.

Tässä vaiheessa haastattelua siirrytään kolmanteen teemaan, eli riskiperusteisuuden vaikutukseen liittyviin kysymyksiin. Tähän liittyen ensimmäisenä haluttiin selvittää, mitä kaikkea konkreettisesti tulee ottaa huomioon riskiperusteisuudessa ja miten se näkyy työntekijälle. Tätä kysyttiin kaikilta haastateltavilta A, B ja C. Haastateltava A:n mukaan riskiperusteisuudessa pitää ottaa hyvin monenlaisia asioita huomioon. Työntekijän näkökulmasta niitä ei tule ajatelleeksi vaiheittain, vaan pikemmin riskiperusteisuutta käytetään prosessin kaikissa vaiheissa niin sanotusti rinnakkain. Riskiperusteisuudessa on useita erilaisia elementtejä, jotka pitää ottaa huomioon. Tällaisia asioita ovat asiakkaaseen liittyvät tekijät. Tekijöitä ovat liiketoiminta, toimiala, asiakkaan omistajat, PEP-roolit, liikekumppanit, toimialueet (eli onko yhtiö esimerkiksi pelkästään kotimarkkinayritys vai liikkeuko kansainvälisesti etenkin riskialueilla), sekä tuotteet ja palvelut. Tuotteista ja palveluista asiantuntija antaa esimerkin: ”Onko asiakkaalla käytössä sellaisia tuotteita, joita voidaan hypoteettisesti hyödyntää rahanpesussa, tai joiden voidaan katsoa olevan haavoittuvaisia rahanpesun osalta? Tai

onko asiakkaalla vain sellaisia tuotteita, joiden hyödyntäminen rahanpesussa on vaikeaa, tai miltei mahdotonta?”. Haastateltava A myös huomauttaa, että laki edellyttää selvittämään onko asiakkaan käytössä palveluita tai uutta teknologiaa, jota ei tunneta vielä kovin hyvin. Esimerkkinä hän antaa virtuaalivaluutat, joiden toiminnasta, käyttötarkoituksesta tai käyttäytymisestä ei tiedetty juuri mitään, kun ne saapuivat markkinoille. Tällöin asiakkaaseen luonnollisesti liittyy suurempi riski. Riskiperusteisuus on siis selvästi koko ajan taustalla pyörivä ajatus, joka vaikuttaa työntekijän toimintaan koko KYC-prosessin ajan, ei niinkään yksittäiset asiat, joita luettelomaisesti voisi käydä läpi ja todeta, että jossain asiakastyypissä on aina riski, tai ei ole riskiä ikinä.

Haastateltava B mainitsee, että Rahanpesulain mukaan pankin tulee laatia riskiarvio rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskien havainnoimiseksi, sekä arvioimiseksi. Tämä on riskiperusteisuuden kulmakivi, josta kumpuaa toimintatavat tuntea asiakas. Voidaan siten kiteyttää, että riskiperusteisuus käytännön tasolla tarkoittaa niitä toimenpiteitä ja toimintatapoja, joilla pankki tunnistaa ja arvioi siihen kohdistuvia rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskejä. Tunnistamalla nämä riskit, pankki kykenee mitoittamaan oikein toimintatapansa torjua näitä oikeassa laajuudessa.

Haastateltava C on hyvin samoilla linjoilla A:n kanssa. Hänen mukaansa laki ja ohjeet määrittelevät hyvin pitkälti asioita, joita tulee ottaa huomioon. Hän myös mainitsee esimerkkinä PEP-roolit ja monimutkaiset omistusrakenteet, jotka tulevat ottaa huomioon riskejä arvioidessa. Haastateltava C mainitsee myös liiketoimintaan liittyvät asiat, kuten toimialan, kohdemarkkinat, sekä käytetyt tuotteet ja palvelut. Tällaisia asioita esimerkiksi hänen mukaansa tulee ottaa riskiperusteisuudessa huomioon käytännön tasolla. Hän myös alleviivaa samoja asioita, joita haastateltava A on kertonut liittyen toimintatapaan, että riskejä ei ajatella yksitellen, vaan kokonaisuuteen peilaten koko prosessin ajan. Haastateltava C huomauttaa, että kaikki asiakkaat ovat erilaisia ja vaativat omanlaisia toimenpiteitä ja tarkastelutapoja riskeihin liittyen. Riskiperusteisuus auttaa myös pankkia suuntaamaan resursseja KYC:n osalta sinne, missä niitä enemmän tarvitaan. Esimerkiksi kohonneiden riskien asiakkaiden osalta käytetään enemmän aikaa, kun matalamman riskin asiakkaiden osalta.

Samaan teemaan liittyen jatkettiin muun muassa seuraavanlaisilla asioilla. Riskiperusteisuudesta voisi äkkiä ajatella, että syntyy ristiriitoja ja laadullisia eroja eri työntekijöiden välillä. Toinen työntekijä voisi ajatella, että joku tietty asia on riski, kun toinen voisi ajatella, että sama asia ei ole niin suuri riski. Tätä selvitettiin haastateltavilta A ja C. Haastateltavan A mukaan tällaisia tilanteita pyritään hallitsemaan kussakin ilmoitusvelvollisessa eri hallintakeinoin. Hallintakeinoja ovat muun muassa selkeät roolit, prosessit ja vastuut. Näiden tulee olla hyvin kuvattuina, jotta kukin työntekijä tietää selvästi, mitä ja miten, on riskiperusteista arviota tekemässä. Hyvällä ohjeistuksella pyritään välttämään laadullisia eroja. Ohjeistusta tukevat muun muassa koulutukset ja prosessit, joiden avulla pyritään mahdollisimman laadukkaaseen ja tasalaatuiseen lopputulokseen. Inhimillisten

virheiden riski on aina olemassa. Tämä riski on tunnistettu ja monissa toimijoissa järjestetäänkin esimerkiksi seuranta riskin minimoimiseksi. Tällaista seuranta voi olla esimerkiksi laadunvalvonta ja esihenkilövalvonta.

Haastateltava C on samaa mieltä A:n kanssa. Hän aloittaa vastauksensa mainitsemalla, että oli työ mikä vaan, niin ihmisille voi käydä, ja käy virheitä, etenkin tarkkaa työtä tehdessä. Tätä varten pankin tulee tunnistaa mahdolliset prosessitavat, jotka minimoivat tämän kaltaisia riskejä. Kaikki ihmiset ovat erilaisia ja toimivat työelämässä omalla tavallaan, mutta yhteiset koulutukset, ohjeistukset, sekä prosessit auttavat yksittäisiä henkilöitä mahdollisimman hyvään lopputulokseen. Tarkoituksenmukainen lopputulos saavutetaan parhaiten ennalta määritettyjen ohjeiden ja käytäntöjen mukaan.

Tässä vaiheessa siirryttiin neljänteen teemaan, eli asiakkaiden riskitekijöihin ja riskiluokitteluun. Tähän liittyen haluttiin selvittää niitä tekijöitä tarkemmin, jotka kohottavat asiakkaan riskejä pankissa. Tätä kysyttiin kaikilta haastateltavilta A, B ja C. Haastateltava A listaa riskiä kohottaviksi tekijöiksi esimerkiksi tuotteet ja palvelut, joiden kautta voidaan pestä rahaa, kuten tili. Jos asiakkaalla puolestaan on käytössään pelkästään tuotteita tai palveluita, joita on vaikea käyttää, tai joita ei kannata käyttää rahanpesussa, on se tällöin riskiä madaltava tekijä. On kuitenkin muistettava, että tuotteen käyttö määrittää lopullisen riskin. Toiseksi esimerkiksi, jos ajatellaan maantieteellisiä alueita, millä asiakas toimii, niin vaikuttavia tekijöitä voivat olla: toimiiko asiakas kotimarkkinoilla, Pohjoismaissa, EU-markkinoilla, toimiiko se jossain riskimaissa tai muissa maissa, joista ei tiedetä, miten siellä toimitaan tai millaisia riskejä niihin maihin liittyy. Kaikki nämä tekijät voivat olla nostavia tai laskevia tekijöitä. Riskit koostuvat siten kaikkien tekijöiden summasta. Joku asia voi nostaa riskiä ja toinen laskea, ja lopputulos voi olla, että ilmoitusvelvollinen harkitsee riskin olevan hallittavissa.

Haastateltava B:n mukaan pankin tulee omien riskienhallintakeinojensa avulla arvioida, mitkä tekijät kohottavat asiakkaissaan riskiä. Mikäli asiakkaan riski on kohonnut, tulee pankin noudattaa tehostettua tuntemista asiakkaansa tuntemiseksi. Yleisesti hänen mukaansa voidaan sanoa, että maariski, tuoteriski, sekä asiakkaaseen itseensä liittyvät riskit ovat sellaisia, joiden pohjalta asiakas tulee tuntea. Mikäli näissä tapahtuu poikkeavaa käytöstä asiakkaan puolelta, kohoaa tällöin riskit ja aiheuttaa normaalia laajempaa tuntemista.

Haastateltava C on jälleen A:n kanssa samoilla linjoilla. Hänen mukaansa tili on helpoin esimerkki antaa. Tilin kautta voi pestä rahaa melko helposti. Tämän takia esimerkiksi liiketoimien seuranta on tärkeä osa koko prosessia, joka myös tukee työntekijää suuresti. Haastateltava C mainitsee myös, että kaikki nämä tekijät voivat joko nostaa, pitää samana tai laskea riskiä.

Seuraavaksi jatkaen samaan teemaan haluttiin selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat siihen, mitä tietoja asiakkailta kysytään. Haastateltava A antoi selkeän vastauksen. Nämä samat aiemmassa kapaleessa mainitut asiat vaikuttavat siihen, mitä tietoja asiakkailta kysytään. Esimerkiksi rahoituslaitoksia sitovia ohjeita antaa Finanssivalvonta ja EBA (European Banking Association). EBA:n ohjeissa sanotaan, että asiakkaan riskejä on arvioitava monipuolisesti erilaisia riskitekijöitä painottaen käyttäen eri lähteitä mahdollisuuksien mukaan. Lähteiden pitää olla monimuotoisia ja luotettavia. Riskiperusteisesti pitää myös arvioida lähteiden määrää ja mitkä niistä ovat luotettavia. Ensisijaisesti asiakkuuksia ja niihin liittyviä riskejä arvioidaan eri tekijöitä punniten, jonka jälkeen mietitään, onko niihin hallintakeinoja. Viimeiseksi, jos ajatellaan, että asiakkaaseen liittyy riski, jota ei voida hallita, niin tulee harkita, onko tämä sellainen asiakas, joka pystytään pitämään.

Asiakkaan riski voi siis olla kohonnut. Laki vaatii pankeilta toimenpiteitä kohonneiden riskien asiakkaiden osalta. Tästä aiheesta keskusteltiin haastateltavien A ja B kanssa. Haastateltava A:n mukaan kohonneiden riskien osalta ensimmäisenä pitää miettiä, että mikä on kunkin toimijan ”risk appetite”, eli millaisia riskejä se haluaa ylipäättään asiakkaissaan ottaa. Sen kukin ilmoitusvelvollinen määrittelee osin jo rahanpesulain 2. luvun mukaisessa riskiarviossaan, jossa arvioidaan riskejä ja miten niitä halutaan kantaa. Kun riskit on arvioitu ja todetaan, että asiakkuuteen liittyy korkea riski, tulee miettiä, mitä hallintakeinoja asiaan on. Finanssivalvonnan ja EBA:n ohjeiden mukaan ensimmäinen hallintakeino ei saa olla se, että asiakas sanotaan irti, vaan ensisijaisesti pitää miettiä, millaisia muita keinoja voi olla. Tällaisia keinoja ovat esimerkiksi asiakkaan ja asiakkaan liiketoimien arviointi normaalia useammin, arvioinnissa käytetään useampia tietolähteitä, ja asiakkaasta kerätään enemmän tietoa. Tietoja arvioidessa voidaan havaita, että asiakkaaseen liittyy riskejä ja päätyä siihen, että asiakkaalle ei myydä jotain tiettyä tuotetta tai palvelua. Näin erityisesti, jos katsotaan, että sen jälkeen riski kohoaa sellaiseksi, että riskiä ei haluta enää kantaa. Toinen vaihtoehto voi olla esimerkiksi, että ilmoitusvelvollinen on rakentanut hallintakeinot riskiä varten, kuten järjestelmät, joiden kautta riskiä voi hallita. Yksi mahdollinen tapa riskien hallintaan voi olla, että asiakkaan tilannetta tarkastellaan useammin. Riski voi vaihdella asiakasryhmän sisällä riippuen asiakkaan käyttämisestä tuotteista ja palveluista. Se pitäisi yksilöllisesti miettiä.

Haastateltava B toteaa, että riskiarvioiden perusteella pankin tulee mitoitaa tarvittavat menettelyt asiakkaansa tuntemiseksi. Pankin tulee tuntea tehostetusti sellaiset asiakkaansa, joiden osalta riskit ovat kohonneet. Pankin tulee siten suhteuttaa asiakkaan tunteminen käytännössä siinä laajuudessa kuin on tarpeen.

Haastateltava A kuvasi myös oikeudellisen prosessin, mitä tapahtuu, kun pankki huomaa epäilyttävän liiketoimen. Kun pankki huomaa epäilyttävän liiketoimen, tulee siitä tehdä ilmoitus. Käytännössä koko prosessi asiantuntijan mukaan lähtee asiakkaan tuntemisesta, sekä asiakkaan

liiketoimien peilaamisesta näitä tietoja vasten, mikäli tapahtuma ei vastaa asiakkaalta aiemmin saatuja tietoja, asiakkaalta tulee kysyä tarkemmin liiketoimen syistä. Mikäli liiketoimi on vielä lisäselvityksenkin jälkeen epäilyttävä, asiakkaasta tulee tehdä ilmoitus Rahanpesun selvittelykeskukselle, joka tutkii, onko syytä käynnistää esitutkinta. Esitutinnan jälkeen asia siirtyy syyttäjälle syyteharkintaan, jonka yhteydessä päätetään, viedäänkö asia eteenpäin oikeuteen. Tapaukset menevät ensin käräjäoikeuteen ja mahdollisesti hovioikeuteen ja edelleen mahdollisesti Korkeimpaan oikeuteen. Kyseessä on kuitenkin usein pitkä prosessi kokonaisuudessaan, joka voi viedä useita vuosia.

Haastateltavat A ja C kertoivat, että pankeissakaan ei voida olettaa, että matalan riskin asiakas ei esimerkiksi pesisi koskaan rahaa, tai, että korkean riskin asiakas pesisi useammin rahaa. Missä tahansa riskiluokassa tai toimialan piirissä on mahdollista harjoittaa rahanpesua. On siten mahdollista, että jokaisessa riskiluokassa tapauksia löytyy, joissa asiakkaat ovat harjoittaneet rahanpesua tai terrorismin rahoittamista. Tärkeintä on kuitenkin omien prosessien ja kontrollien kautta löytää nämä tapaukset mahdollisimman tehokkaasti.

Lopuksi viimeinen, eli viides teema, joka on riskiperusteisuuden haasteet. Tästä keskusteltiin haastateltavien A ja B kanssa. Haastateltava A kertoi suurimmaksi haasteeksi havaita ja ymmärtää kaikki riskiin vaikuttavat tekijät, sillä riskiarviossa täytyy ottaa huomioon niin monenlaisia eri asioita. Pankkien on otettava huomioon asiakassuhteeseen liittyviä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskejä arvioidessaan sekä uusien, että olemassa olevien asiakkaiden osalta maihin, maantieteellisiin alueisiin, sekä uusiin, kehitettäviin ja jo olemassa oleviin palveluihin ja liiketoimiin, sekä jakelukanaviin ja teknologioihin liittyvät riskit. Tätä juuri kutsutaan riskiperusteiseksi arvioinniksi. Pankin esimerkiksi täytyy ymmärtää ja tuntea asiakas ja tämän liiketoiminta, asiakkaan käyttämät tuotteet ja palvelut, asiakkaan toiminta-alueet. Tämä aiheuttaa haasteita.

Haastateltava B kertoi A:n vastauksen lisäksi haasteeksi kultaisen keskitien löytämisen. Tällä hän tarkoittaa sitä, että asiakas tulee tuntea siinä laajuudessa kuin on tarpeen. Tulee ymmärtää asiakkaan aiheuttama riski pankille ja osattava kohdentaa tarvittavat toimet. ”Tarvittavat toimet” ovat riskiperusteisuuden ydin, joten sen ymmärtäminen, mikä on kunkin asiakkaan kohdalla tarvittavaa, aiheuttaa omat haasteensa.

7 Johtopäätökset tutkimuksesta

Haastatteluissa vastaukset olivat melko yhdenmukaisia, ja niissä viitattiin useaan otteeseen samankaltaisiin yksityiskohtiin ja esimerkkeihin. Haastattelut tukivat paljon myös sitä, että riskiperusteisuuden liittyvät asiat ovat hyvinkin säänneltyjä, sekä sitä, että pankeilla itsellään on vastuu riskiperusteisten menetelmien ja prosessien tekemiseen. Vastauksista voidaan todeta, että KYC on aiheena kasvava, sekä siihen on käytetty paljon resursseja. Jatkuva sääntelyn seuraaminen ja uusien lakien jalkauttaminen vaatii pankeilta jatkossakin resursointia KYC:iin liittyvien tehtävien osalta. Asiakkaan tuntemiseen liittyvät tehtävät tutkimuksen perusteella ovat myös osittain automatisoituja. Tutkimuksessa mainitaan useamman kerran esimerkiksi liiketoimien seuraaminen, joka on selvästi suuressa roolissa prosessissa.

Tutkimuksessa oli pääkysymyksenä

- Miten riskiperusteisuus vaikuttaa asiakkaan tuntemiseen?

Alakysymykset olivat:

- Mitkä tekijät vaikuttavat siihen, mitä tietoja asiakkaalta kysytään?
- Mitkä tekijät nostavat asiakkaan riskejä riskiperusteisen arvioinnin perusteella?
- Millaisia toimenpiteitä asiakkaan kohonnut riski aiheuttaa?

Näihin kysymyksiin tutkimusaineiston avulla voidaan vastata. Pääkysymykseen voidaan sanoa vastaukseksi, että monellakin eri tavalla. Laki ja viranomaiset säätelevät paljon, ja toimintaa valvotaan aktiivisesti. Esimerkiksi FATF antaa suosituksia paljon, joita tulee seurata. Mutta pääasiallisesti riskiperusteisuus vaikuttaa asiakkaan tuntemiseen sillä, että kunkin yksittäisen asiakkaan osalta riskejä arvioidaan erikseen, eikä niinkään asiakastyypeittäin. Riskejä arvioidaan paljon koko asiakkaan tuntemisen prosessin ajan, ja riskitekijöitä ei ajatella yksi kerrallaan, vaan pikemminkin rinnakkain kokonaisuutena. Ei siis ole tyhjentävää listaa asioista, joita pitää ottaa huomioon, tai joita pitää asiakkailta kysyä. Suurimmat vaikuttajat tutkimuksen perusteella olivat asiakkaan tuotteet ja palvelut, PEP-roolit, monimutkaiset omistusrakenteet, sekä maariskit. Monimutkaisten omistusrakenteiden osalta voidaan sanoa, että näitä esimerkiksi Venäjä käyttää kiertääkseen pakotteita (Kaskela 2022). Tutkimuksesta kävi ilmi myös, että haastateltavat painottivat, että riskit voivat kohoamisen lisäksi myös laskea. Tämä on myös loogista, sillä jos kokonaisuus vaikuttaa yksittäisiä tekijöitä enemmän, niin voisi olettaa, että usein vastaan tulee tilanne, että työntekijä, joka riskejä analysoi, ajattelee, onko tässä nyt juuri mitään riskiä. Hyvänä pointtina tutkimuksessa tuli ilmi myös uudet teknologiat, kuten virtuaalivaluutat aikanaan, joiden kanssa pitää olla erityisen tarkkana. On varmaa, että uudet teknologiat aiheuttavat paljon kysymyksiä, kun ei edes tiedetä, mitä kaikkea niillä voi tehdä. Tällöin loogisesti on mahdollisuus, että niillä voidaan esimerkiksi pestä rahaa tai

rahoittaa terrorismia. Pankeilla on myös mahdollisuus päättää, millaisia riskejä se haluaa asiakkaissaan ottaa. Aina on vaihtoehtona, että jos tietty esimerkiksi jokin tietty tuote tai palvelu nostaa asiakkaan riskin sellaiseksi, että pankki katsoo sen hallitsemattomaksi, voidaan kyseisen tuotteen tai palvelun myöntämistä asiakkaalle rajoittaa.

Asiakkailta kysytään yksilöllisesti riskeihin vaikuttavien tekijöiden perusteella eri laajuisesti tietoja. Kuten kappaleessa 4.1 mainitaan, tutkimus vahvistaa tietoja, joita pankit asiakkailtaan voivat pyytää ja mihin pankit esimerkiksi kiinnittävät huomiota asiakkaissaan riskien osalta. Kohonneet riskit asiakkaissa aiheuttavat esimerkiksi tiiviimpää seurantaa, laajempaa kyselyä, sekä tehostettua tuntemista, kuten kappaleessa 4.3 mainitaan. Näihin voi liittyä esimerkiksi kappaleen 4.1.2 mainitsemissa PEP-rooleja, monimutkaisia omistuskavioita, ja riskimaiden maksuja.

Hallintakeinot eivät kuitenkaan takaa sitä, etteikö rahanpesua tai terrorismin rahoittamista pankkien kautta tapahtuisi. Mahdollisuus on kaikkialla, joka on lähtökohtaisesti syy sille, että hallintakeinoja on monenlaisia. Eivätkä ne ole vähentymässä, vaan päinvastoin. Sitä mukaa, kun lakeihin ja ohjeistuksiin tulee muutoksia, ne tulee implementoida pankkien käytäntöihin.

Tutkimuksessa tuli myös ilmi riskien madaltuminen. Samat tekijät, jotka nostavat asiakkaiden riskiä, voivat myös madaltaa niitä. Tästä riskiperusteisuudessa onkin kyse. Esimerkiksi asiakas, jossa nähdään matala riski, oletettavasti voidaan soveltaa kappaleen 4.2 mainitsemaa yksinkertaistetun tuntemisen menettelytapaa. Tämä puolestaan pitää sisällään vähemmän tiedonkeruuta riskiperusteisesti.

Riskien hallintakeinoja on tutkimuksen mukaan monenlaisia, kuten asiakkaan tunteminen ja asiakkaan liiketoimien seuranta, mutta ne eivät takaa varmuutta siitä, etteikö pankkien kautta harjoitettaisi rikollista toimintaa. Kuitenkin maailmanlaajuisesti rahaa pestään arviolta lähteistä riippuen noin 2-7% maailman BKT:stä, eli hallintakeinot eivät ole täydellisiä. Työssä on mainittu useita keinoja, joilla riskejä voidaan hallita. Kuitenkin riskit ovat aina olemassa. Riskiperusteisuus auttaa myös pankin resurssoinnissa, kuten kappaleessa 5.1 on mainittu. Tutkimus vahvisti käytännön tasolla tämän. Pankit voivat käyttää siis vähemmän aikaa vähemmän riskisten asiakkaiden osalta, ja panostaa ajallisesti riskisempiin asiakkaisiin. Tämä on positiivinen asia, johon vaikuttaa myös se, että kaikilta asiakkailta ei pyydetä yhtä laajoja KYC-tietoja. Tutkimuksessa nousi esille myös useaan otteeseen, että pankeissa panostetaan myös henkilöstön koulutuksiin ohjeisiin suuresti. Tämä vaikuttaa positiivisesti pankin toimintaan koko alalla.

Riskiperusteisuus tuottaa myös haasteita. Esimerkiksi tarvittavat toimenpiteet mainittiin haastatteluiden yhteydessä, jossa mainittiin, että kultaisen keskitien löytäminen voi olla vaikeaa. Kun olemassa ei ole tyhjentävää listaa, miltä asiakkaalta pyydetään mitään tietoja, niin täytyy ajatella

riskiperusteisesti. Tässä ilmeisesti viitattiinkin siihen, että usein tulee haasteita liittyen siihen, että kuinka laajasti tietyiltä asiakkailta pitää pyytää tietoja. Tämä on juuri yksi syistä, miksi kyseisen aiheen valitsin.

Voidaan todeta, että riskiperusteisuus on haastava käsite. Se vaatii paljon erilaisia asioita, mitä pitää ottaa huomioon sekä pankin toimintatavoissa ja prosesseissa, että yksittäisen työntekijän päivittäisessä tekemisessä. Kyseessä on laaja kokonaisuus, johon ei ole yhtä selitystä tai toimintatapaa. Riskejä arvioidaan ja peilataan jatkuvasti. Koulutuksilla ja erilaisilla tarkastuksilla pyritään mahdollisimman tasalaatuisen lopputulokseen. Valvova viranomaisena, eli Finanssivalvonta valvoo riskiperusteisuutta ja sen toteutumista pankeissa.

7.1 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuus kärsii siitä, että pankit eivät halua avata riskiperusteisten arvioidensa sisältöjään ja prosessejaan aiheeseen liittyen. Tämän perusteella tutkimus on toteutettu kolmen haastattelun avulla. Toisaalta, koska haastattelujen asiantuntijat ovat erittäin osaavia, haastattelut olivat erittäin merkittäviä. Voisin itse kuvitella, että nämä haastattelut ovat tähän aiheeseen liittyen paras tapa saada mitään käytännön dataa lakien ja viranomaisohjeiden oheen. Koska ala on hyvin säännelty, ja koko tutkimuksen tietopohja perustuu hyvin pitkälti lakiin, on kuitenkin kaikkien pankkien tietoperusta aiheelle sama. Varmasti pankeilla järjestelmät ja menetelmät eroavat toisistaan, mutta lopulta kuitenkin samoja asioita ne ajavat takaa.

Vaikka haastateltavat henkilöt ovat erittäin osaavia ja kokeneita alalla, luotettavamman työstä olisi saanut, jos olisi esimerkiksi haastatellut vielä valvovan viranomaisen näkökulmaa, esimerkiksi Finanssivalvonnan valvoja.

Luotettavuutta tutkimuksessa vähentää myös lakien ja sääntelyn määrä. Kukaan ihminen ei voi muistaa kaikkia lakipykäläiä ja viranomaisohjeita ulkomuistista. Lisäksi esimerkiksi jokaisen Rahanpesulain luvun ja pykälän analysointi tai edes mainitseminen veisi järkyttävän paljon aikaa. Näin ei syvennytty tiettyihin lakipykäliin, vaan puolestaan pintapuolisesti käsiteltiin keskeistä osaa niistä, jotta lukijalle saisi mahdollisimman laajan kuvauksen alan toimijoista, taustoista ja sääntelystä. Taustalla kuitenkin vaikuttaa niin moni asia, että niitä olisi mahdoton listata tämän kokoisessa tutkimuksessa.

Toisaalta laaja tutkimusaineisto myös helpottaa tutkimuksen tekemistä. Pelkät asiantuntijahaastattelut eivät olisi olleet riittäviä työn tutkimuksen taustoittamiseen. Pankkien KYC-tekemistä ohjaa Rahanpesulaki, joka on kaikkien julkisesti luettavissa. Toki näkemyksiä laista voi tehdä erilaisia, mutta sama laki on kuitenkin taustalla ohjaavana tekijänä. Tämän lisäksi esimerkiksi Finanssivalvonnalla on erittäin kattavat verkkosivut, jossa on luettavissa aiheeseen liittyvää asiaa paljon.

Haastateltujen vastaukset olivat myös melko yhtenäisiä, joten voidaan olettaa, että työssä saatiin melko tarkka kuvaus aiheesta.

7.2 Jatkotutkimuksia

Aihetta pystyisi syventämään esimerkiksi syventymällä vain tiettyihin lakipykäliin tai yksittäiseen toimijaan. Tähän kyseiseen tutkimukseen jatkotutkimuksena voisi olla esimerkiksi, kuinka PEP-roolia voi väärinkäyttää, tai millaisia riskejä se aiheuttaa. PEP-rooli mainitaan tässä tutkimuksessa lainmukaisena riskitekijänä. Tähän liittyen voisi tutkia taustoja ja syitä, ja esimerkiksi pyrkiä etsimään, onko olemassa dataa, jonka perusteella voitaisiin sanoa, kuinka paljon PEP-henkilöt väärinkäyttävät asemaansa rahanpesuun ja terrorismin rahoittamiseen liittyen. Jos tällaista dataa ei ole olemassa, niin esimerkiksi teemahaastatteluiden avulla voisi selvittää, miten olisi mahdollista hyväksikäyttää kyseistä PEP-asemaa, ja selvittämään, kuinka riskit on otettu huomioon esimerkiksi Suomessa tai Euroopan tasolla.

Aihetta voitaisiin lähestyä myös toisesta näkökulmasta, kuten esimerkiksi henkilöasiakkaista. Henkilöasiakkailla ei ole esimerkiksi omistusrakennetta, joka nyt useaan otteeseen tutkimuksessa mainittiin. Henkilöasiakkailla varmasti onkin hieman erilaisia riskitekijöitä, vaikka uskon, että lähestymistapa on hyvin samankaltainen.

Lisäksi, jos löytää oikeat haastateltavat, voisi olla mielenkiintoista myös pyrkiä tutkimaan, minkä takia riskiperusteisuuden on päädytty lainsäädännön tasolla. Laki antaa velvollisuuden pankeille arvioimaan yksilökohtaisesti asiakkaidensa riskejä. Tutkimuksessa voitaisiin esimerkiksi selvittää tälle taustoja, että mistä tämä johtuu. Tällaiseen haastatteluun voisi olla hyödyksi haastatella henkilöitä, jotka ovat olleet mukana kehittämässä lakeja, tai sitten esimerkiksi valvovan viranomaisen henkilöstöä. Tämä siksi, että saisi heidän näkökulmiaan aiheen hyviin ja huonoihin puoliin.

Viimeisenä jatkotutkimuksena, aihetta voisi tarkastella myös EU-näkökulmasta. Paras ajankohta tälle olisi mahdollisesti muutaman vuoden kuluttua, sillä EU:lta on tulossa oletettavasti lähivuosien aikana rahanpesuasetus, joka, toisin kuin direktiivi, on pakottavaa oikeutta. Tässä tutkimuksessa voisi tutkia, miten riskiperusteisuus on kyseisessä asetuksessa huomioitu. Tämän lisäksi, tai vaihtoehtoisena, onko riskiperusteisuus asetukseen tulossa niin kuin tällä hetkellä esimerkiksi rahanpesulaissa on, vai muuttuuko siihen liittyvät säädökset.

7.3 Oma oppiminen

Aihe oli itseäni lähellä, sillä työskentelen asiakkaan tuntemiseen liittyvien tehtävien parissa. Substanssiosaamista aiheeseen liittyen melko hyvin itselläni jo on, mutta aina voi oppia lisää ja laajentaa osaamisalueitaan esimerkiksi taustoihin ja niiden vaikutuksiin koko alaan. Vaikka

substanssiosaamista jo entuudestaan on, tutkimusprosessin aikana opin kuitenkin myös paljon uutta. Esimerkiksi teoriaosuudessa itselleni tarkentui paljon asioita, jotka vaikuttavat koko asiakkaan tuntemisen ja riskiperusteisuuden taustalla. Opin esimerkiksi viranomaisista ja alan sääntelyn byrokratian käytännön toiminnasta. Esimerkiksi FATF:n suositusten merkityksen ja sen, miten ne meille valuvat kansallisella tasolla. Tämän lisäksi opin myös tutkimukseen liittyviä asioita. Tällaisia asioita olivat esimerkiksi teemahaastattelun merkitys tutkimuksen toteutuksessa.

Mielestäni haastavaa työssä oli koko tutkimusosuuden rakenteen suunnittelu tähän aiheeseen liittyen. Tämä siitä syystä, että tiedän pankkien pitävän paljon asioita omana tietonaan KYC-prosesseistaan ja niiden sisällöistään. Jos tekisin toisen opinnäytetyön, valitsisin aiheen toisin. Tässä kyseisessä työssä halusin haastaa itseäni ja kehittää itseäni ja osaamistani omalla alalla. Kuitenkin itselle henkilökohtaisesti tärkeämpää on tehdä itselle kiinnostavasta ja läheisestä aiheesta, kuin jostain ehkä helpommasta aiheesta, joka ei ole yhtä mieleinen. Työskentely opinnäytetyössä kyseisen aiheen parissa myös varmasti auttaa työelämässä jatkoa ajatellen. Osaamista ei voi koskaan olla liikaa, eikä kertaamisestakaan ole mitään haittaa. Päin vastoin, kertaaminen on oiva tapa ylläpitää omaa osaamista. Kuten työssäkin on mainittu, kukaan ei voi muistaa kaikkea lakeihin ja määräyksiin liittyen, niin varmasti eri henkilöillä on erityyppistä osaamista, ja kaikki yhtä arvokasta.

Työssä opin myös tutkimusmenetelmistä, kuten teemahaastattelusta. Vaikka haastattelut ovat itselle hyvinkin tuttuja eri muodoissa, teemahaastattelu terminä ei ollut tuttu. Haastattelut olivat teemahaastatteluina helpompi toteuttaa, kun oli taustalla selvästi yksi teema, jonka ympärillä haastattelut kerrallaan pyörivät. Tämän lisäksi haastattelut itsessään tuovat mielestäni paljon lisää työlle, sillä haastateltavat voivat avoimesti kommentoida asioita, jotka kokevat itse tärkeiksi ja merkittäviksi.

Lähteet

Aktia s.a. Yritysasiakkaan tunteminen. Luettavissa: <https://www.aktia.fi/fi/usein-kysytyt-kysymykset/kategoria/yritysasiakkuus/yritysasiakkuus/yritysasiakkaan-tunteminen> Luettu: 20.2.2023

AVI. 2021. Riskiarvion laatiminen. Luettavissa: <https://avi.fi/documents/25266232/60926372/Riskiarvion+laatiminen-ohje.pdf/fe897c08-1610-e99e-9207-e7d617d13be5/Riskiarvion+laatiminen-ohje.pdf?t=1633974833939> Luettu 18.3.2023

Comply Advantage. 2023. KYC and AML – What Is The Difference? Luettavissa: <https://complyadvantage.com/insights/kyc-aml-know-your-customer-vs-anti-money-laundering/> Luettu: 6.5.2023

Danske Bank. s.a.a Asiakkaan tunteminen – miksi pankki kysyy? Luettavissa: <https://danskebank.fi/sinulle/asiakaspalvelu/miksi-pankki-kysyy#accordion-0-item-0> Luettu: 6.5.2023

Danske Bank. s.a.b Asiakkaan tunteminen. Luettavissa: <https://danskebank.fi/yrityksille/asiakaspalvelu/asiakkaan-tunteminen> Luettu: 6.5.2023

Egmont Group. s.a. Money Laundering and Terrorist Financing. Luettavissa: <https://egmontgroup.org/about/money-laundering-and-terrorist-financing/> Luettu: 10.5.2023

European Commission. s.a. High risk third countries and the international context content of anti-money laundering and countering the financing of terrorism. Luettavissa: https://finance.ec.europa.eu/financial-crime/high-risk-third-countries-and-international-context-content-anti-money-laundering-and-countermeasures_en Luettu: 7.5.2023

FATF. s.a. The FATF. Luettavissa: <https://www.fatf-gafi.org/en/the-fatf.html> Luettu 3.2.2023

FBI s.a. Terrorism. Luettavissa: <https://www.fbi.gov/investigate/terrorism> Luettu 18.4.2023

Finanssivalvonta s.a.a. Kansainvälinen yhteistyö. Luettavissa: <https://www.finanssivalvonta.fi/rahanpesun-estaminen/kansainvalinen-yhteistyo/> Luettu: 3.2.2023

Finanssivalvonta s.a.b. Selanotto- ja ilmoitusvelvollisuus. Luettavissa: <https://www.finanssivalvonta.fi/rahanpesun-estaminen/selonotto--ja-ilmoitusvelvollisuus/> Luettu: 13.5.2023

Finanssivalvonta. s.a.c. Asiakkaan tunnistaminen ja tunteminen. Luettavissa: <https://www.finanssivalvonta.fi/kuluttajansuoja/asiakkaan-tunnistaminen-ja-tunteminen/> Luettu 13.2.2022

Finanssivalvonta. 2013. Standardi 2.4.: Asiakkaan tunteminen – rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen. Luettavissa: <https://www.finanssivalvonta.fi/globalassets/fi/saantely/maarayskoelma/standardit/2.4/2.4.std5.pdf> Luettu 21.2.2023

Finanssivalvonta. 2018. Hallinnollisten sakkojen ja seuraamusmaksujen vakuuttamiskelpoisuus. Luettavissa: https://www.finanssivalvonta.fi/saantely/kannanotot-ja-tulkinnat/02_2018/ Luettu 29.4.2023

Finanssivalvonta. 2021a. EU-komissio julkaisi neljä lainsäädäntöehdotusta aiemmin julkaistun rahanpesupaketin tavoitteiden toteuttamiseksi. Luettavissa: https://www.finanssivalvonta.fi/globalassets/fi/rahanpesun-estaminen/rahanpesun_estaminen_uutiskooste_2_2021.pdf Luettu: 7.5.2023

Finanssivalvonta. 2021b. Toimintakertomus 2021: Finanssivalvonta lyhyesti. Luettavissa: <https://www.finanssivalvonta.fi/tiedotteet-ja-julkaisut/toimintakertomukset/toimintakertomus-2021/finanssivalvonta/finanssivalvonta-lyhyesti/> Luettu: 18.4.2023.

Finanssivalvonta. 2023. Finanssivalvonnan päätökset. Luettavissa: <https://www.finanssivalvonta.fi/finanssivalvonta/toimivalta-ja-rahoitus/toimivalta/valvontatoimenpiteet/> Luettu: 29.4.2023

Guernsey Financial Intelligence Unit s.a. What is Terrorist Financing? Luettavissa: <https://guernseyfiu.gov.gg/article/175968/What-is-Terrorist-Financing> Luettu: 18.4.2023

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2022. Tutkimushaastattelu teemahaastattelun teoria ja käytäntö. 2. painos. Gaudeamus. E-kirja. Luettu: 3.5.2023

Kaskela, E. 2022. Viisi tapaa: Näin Venäjä kiertää nyt pakotteita. Iltä-Sanomat. Luettavissa: <https://www.is.fi/taloussanomat/art-2000008877900.html>. Luettu: 6.5.2023

Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 28.6.2017/444

Laki rahanpesun selvittelykeskuksesta 28.6.2017/445

Nordea Finance s.a. Asiakkaan tunteminen – Miksi rahoitusyhtiö kysyy? Luettavissa: <https://www.nordeafinance.fi/yritysasiakkaat/yritysasiakkaan-tunnistaminen.html> Luettu 20.2.2023

OECD 2021. Building effective beneficial ownership frameworks. Luettavissa: https://www.oecd.org/tax/transparency/documents/effective-beneficial-ownership-frameworks-toolkit_en.pdf Luettu: 20.2.2023

OP Ryhmä s.a.a. Asiakkaan tunteminen. Luettavissa: <https://www.op.fi/henkiloasiakkaat/asiakkaan-tunteminen> Luettu 13.2.2023

OP Ryhmä s.a.b. Yritysasiakkaan tunteminen. Luettavissa: <https://www.op.fi/yritykset/asiakkuus/asiakkaan-tunteminen> Luettu 20.2.2023

Patentti- ja rekisterihallitus 2020. Kuka on edunsaaja? Luettavissa: <https://www.prh.fi/kaupparekisteri/edunsaajatiedot/kuka.html> Luettu: 20.3.2023

Pietiläinen, T. 2023. Fiva selitti poliitikoille Venäjän rahanpesutarkastuksen epäonnistumista - "Erittäin valitettavaa ja harmittavaa". Helsingin Sanomat. Luettavissa: <https://www.hs.fi/talous/art-2000009460291.html?share=ced6796eb1a0b93e1c4444e57fe596f6> Luettu: 7.5.2023

Poliisi s.a. Rahanpesu. Luettavissa: <https://poliisi.fi/rahanpesu> Luettu: 18.12.2022

Rahanpesu s.a.a. Legislation – Prevention of money laundering and terrorist financing. Luettavissa: <https://rahanpesu.fi/en/legislation> Luettu: 10.5.2023

Rahanpesu s.a.b Terrorismin rahoittaminen. Luettavissa: <https://rahanpesu.fi/terrorismin-rahoittaminen> Luettu 18.12.2022

Rikoslaki 19.12.1889/39

SAS s.a. Rahanpesun torjunta – mitä se on ja miksi sillä on merkitystä. Luettavissa: https://www.sas.com/fi_fi/insights/fraud/anti-money-laundering.html Luettu: 20.3.2023

Suojelupoliisi s.a. Terrorismi. Luettavissa: <https://supo.fi/terrorismi> Luettu 18.4.2023

Suomen Asianajajaliitto 2017. Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen. Luettavissa: <https://asianajajaliitto.fi/asianajajaliitto/yhteiskuntavastuu/rahanpesun-ja-terrorismin-torjunta/> Luettu 20.2.2023

Tuomi. 2007. Tutki ja lue johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen. Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Tammi. E-kirja. Luettu: 6.5.2023

Veriff. 2022. KYC issues and challenges. Luettavissa: <https://www.veriff.com/kyc/learn/kyc-issues-and-challenges> Luettu: 6.5.2023

Liitteet

Liite 1. Teemahaastattelu ja asiantuntijahaastattelukysymykset

Teema 1. Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen taustaa

Pankki pyrkii torjumaan rahanpesua ja terrorismin rahoittamista. Onko mitään arviota siitä, kuinka paljon sitä tehdään siitä huolimatta pankkien kautta?

Onko muita asioita, joita pankki voi tehdä tämän estämiseksi kuin noudattaa rahanpesulakia ja kerätä dataa ja tehdä riskien arviointi?

Rahanpesulain mukaan yritysasiakkaiden kohdalla täytyy selvittää tosiasiallinen edunsaaja. Minkätakia se on tärkeää?

Teema 2. Sääntely ja toimijat

Miten käytännössä näkyy, miten rahanpesulakiin tulee muutoksia? Toimiiko prosessi esimerkiksi niin, että FATF sanoo EU:lle, miten tehdään, jota kautta se valuu? Onko FATF:n suositukset pakottavaa? Miten tämä koko prosessi menee käytännön tasolla?

Onko rahanpesulaissa jotain kohtia, jotka on EU:n rahanpesudirektiivissä eri tavoin ilmaistu että niitä on hieman muutettu tai tulkittu ehkä väärällä tavalla? Jatkona onko jotain mitä muuttaisit?

Teema 3. Riskiperusteisuuden vaikutus

Mitä riskiperusteisuus käytännössä tarkoittaa ja miten riskiperusteinen ajattelutapa vaikuttaa/näkyä asiakkaan tuntemiseen työntekijälle pankissa?

Tarkoittaako sitä, että laadullisia eroja tulee paljon? (Riskiperusteisuus: toisen mielestä voi olla riski ja toisen ei, miten tämä näkyy käytännössä?)

Teema 4. Asiakkaan riskitekijät ja riskiluokittelu

Kun riskejä arvioidaan, niin millaisia asioita esimerkiksi on olemassa, jotka asiakkaan riskiä voi nostaa?

Ovatko nämä samat tekijät myös niitä, mitkä vaikuttavat siihen, mitä tietoja asiakkailta kysytään ja missä laajuudessa?

Jos todetaan että jollain asiakkaalla on kohonnut riski, niin millaisia toimenpiteitä se sitten aiheuttaa?

Näkisitkö, että ylipäätään riskiluokittelu toimii hyvin suomessa? Ei varmaan löydy статистиikkaa siitä että kuinka moni rahanpesutapaus on ollut jo valmiiksi korkeassa riskissä finanssialan eri yhtiöissä mutta onhan se käytännön tasolla mahdollista, että matalariskinen asiakaskin pesee rahaa.

Kuvaile koko prosessia siitä, kun pankki havaitsee jotain epäilyttävää asiakkaan toiminnassa ja tekee ilmoituksen rahanpesun selvittelykeskukseen siihen että asiakas mahdollisesti tuomitaan? eli mitä tapahtuu ja kauan kestää?

Teema 5. Riskiperusteisuuden haasteet

Millaisia haasteita riskiperusteisuus aiheuttaa? Onko näille mitään tehtävissä?

Liite 2. Lyhenneluettelo

AML = Anti Money Laundering (rahanpesun estäminen)

CFT = Combating the Financing of Terrorism (terrorismin rahoittamisen estäminen)

EBA = European Banking Association

FATF = Financial Action Task Force

Fiva = Finanssivalvonta

KYC = Know Your Customer (asiakkaan tunteminen)

KYC-tiedot = asiakkaan tuntemisen prosessissa asiakkaalta pyydettävät tuntemistiedot

PEP = Poliittisesti vaikutusvaltainen henkilö

Rahanpesulaki/ResL = laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä